

BIJENKOMST OP VRIJDAG 13 JANUARI 1956
TE 's-GRAVENHAGE

Voordracht gehouden voor de Vereniging ter beoefening
van de Krijgswetenschap

door

de gep. Vice-Admiraal F. J. KIST,
Directeur van het Defensie Studie Centrum

over

DE TAAK IN DE CIVIELE SECTOR BIJ DE
ATOOMOORLOGVOERING

Voorzitter: Z.E. Luitenant-Generaal b.d. M. R. H. CALMEYER

De Voorzitter:

Ik heet U allen van harte welkom in de derde bijeenkomst van dit werkjaar onzer vereniging. In het bijzonder mag ik wel een woord van welkom richten tot de Voorzitter van de Defensiecommissie uit de Staten-Generaal, wiens aanwezigheid in ons midden, ons buitengewoon verheugt.

Ik kan beginnen met de mededeling, dat de Vereniging nog steeds in een bloeiende welstand verkeert. De penningmeester te mijner linkerhand heeft zo juist weer een tweetal boekenprijzen mogen uitreiken aan degene, die het 2200ste lid heeft aangebracht en aan het 2200ste lid in persoon. Inmiddels is het aantal leden weer in enkele dagen gerezen tot 2209.

Ik zou dan nog graag een woord van dank willen uitspreken aan de Commissie, bestaande uit de Lt.-Kol. Hafkemeijer, de Maj. Mr. de Boer en de Ritm. Baron Mackay, die op grond van artikel 26 van het Reglement, de boekhouding van de penningmeester, Kolonel Boots, hebben nagezien en een rapport hebben uitgebracht, waarin zij de penningmeester op de meest loffelijke wijze hebben gedechargeerd. Ik mag tevens wel mijn dank betuigen aan de penningmeester zelf, wiens administratie hierbij weer in perfecte orde is bevonden en die voort gaat aan onze Vereniging zo belangrijke diensten te bewijzen.

Alvorens dan het woord te geven aan de spreker van hedenavond, wil ik U nog mededelen, dat de volgende bijeenkomst ook hier ter plaatse zal worden gehouden, namelijk 24 februari. Dan zal voor ons spreken de gep. Kapt. Lt. ter Zee Kroese over de olie en de defensie.

Verder zijn er hedenavond geen huishoudelijke zaken te behandelen en mag ik dus het woord geven aan de spreker van hedenavond, de Admiraal Kist.

Gep. Vice-Admiraal F. J. Kist:

Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heren,

Het onderwerp van hedenavond heeft betrekking op een wijze van oorlogvoeren, welke nog nimmer heeft plaats gehad.

De in de Krijgswetenschappen gebruikelijke studiemethodes, nl. de historische methode, waarbij men de oorlogen uit het verleden analyseert om daaruit een gedragslijn voor de toekomst te vinden, of de logische methode getoetst aan de historie, waarbij men tracht door logisch redeneren de meest geschikte procédés voor een toekomstige oorlog vast te stellen en zich rekenschap geeft of in de historie overeenkomstige procédés al of niet tot succes hebben geleid, zijn daarom niet bruikbaar.

Wij moeten ons dus bepalen tot het uitsluitend toepassen van de logische methode met het gevaar, dat wij daarbij fouten maken. Wij staan voor iets werkelijk nieuws!

Mijne Heren, wat ik U zal zeggen zijn mijn gedachten over dit onderwerp en geenszins voor het Regeringsbeleid aanvaarde beginselen of ideeën. Ik ken deze niet en als ik ze kende, zou ik het stadium waarin zich de opzet van de civiele verdediging bevindt er zeker niet in deze vergadering over kunnen spreken. Het zijn zelfs geen aanvaarde ideeën bij het Defensiestudiecentrum. Ik heb over deze inleiding vrijwel geen overleg gepleegd met mijn medewerkers aldaar. Mijn bedoeling is, dat deze voordracht aanleiding geeft tot bezinning op het onderwerp en discussie.

Het nieuwe, waarvoor wij staan, is dat een massale vernietiging kan worden tot stand gebracht door een enkele bom of een enkele granaat.

Concentratie van vernielende kracht eist niet meer concentratie van middelen. Ik geloof, dat dit de kern is van het vraagstuk, waarmede wij worden geconfronteerd in de toekomstige oorlogvoering.

Tot in de tweede wereldoorlog en altijd daarvoor, is het, niettegenstaande de wapens steeds werden verbeterd, zo geweest dat, wanneer men ter verdediging van een object in het achterland een behoorlijke concentratie van verdedigingswapens stelde tegenover de concentratie van de aanvaller, een redelijke veiligheid verkregen kon worden. Omgekeerd gold dat men slechts grote resultaten kon verwachten van een aanval op het civiele potentieel, wanneer men er in slaagde grote hoeveelheden treffers te behalen en hiervoor was het nodig, dat grote hoeveelheden aanvalsmiddelen de militaire verdediging doorbraken.

Dit bracht mede, dat zo lang als de militaire verdediging stand hield — en hiervoor is in steeds sterker mate op lange termijn de civiele inspanning bepalend gebleken — aanvallen op het economisch potentieel weliswaar hinderlijk waren, maar geen beslissing konden brengen.

Mijne Heren let wel, ik zeg uitdrukkelijk zo lang als de militaire verdediging stand hield. De civiele verdediging had enerzijds tot taak door het opleggen van een juiste oorlogseconomie het opvoeren van de militaire productie mogelijk te maken en anderzijds de gevolgen van niettegenstaande de militaire verdediging betrekkelijk geringe opgelopen schade in te dammen en de slachtoffers te redden en te verzorgen.

Thans echter bestaat de kans, dat hoewel de militaire verdediging nog intact is, toch zodanige slagen aan de civiele maatschappij kunnen worden toegebracht, dat deze beslissend voor het al of niet kunnen volhouden van

de oorlog zouden kunnen zijn. Dit zou kunnen zijn door aantasting van het economisch potentieel, maar ook door breken van de morele weerstandkracht van het volk. Met andere woorden, de nieuwe wapens zouden het mogelijk kunnen maken, dat reeds in de aanvangsfase van de oorlog, bij *intacte krijgsmachten*, de beslissing zou worden bevochten door uitschakelen van de civiele sector.

Het voorkomen van dit gevolg van aanvallen, vooral in de eerste oorlogsperiode, maar ook later nog, eist dus een totaal nieuwe opzet van de civiele verdediging, *boven* wat bij vorige oorlogen nodig was en nu zeker ook nodig blijft.

In de civiele sector moet voorkomen worden, dat door de luchtverdediging heen gebroken vijandelijke bommenwerpers en straks wellicht geleide projectielen of ballistic missiles, het economisch leven zodanig verstoren of de wil tot verdediging zodanig verlammen, dat oorlogvoeren verder onmogelijk wordt. Het probleem van de verdediging heeft dus twee geheel verschillende aspecten, en wel ten eerste het aan de vijand beletten van doorbreken van de luchtverdediging en ten tweede het te boven komen van de ontvangen slag.

Duidelijk is, dat hoe minder vijanden of vijandelijke wapens de luchtverdediging doorbreken, hoe minder ongunstig het beeld wordt, zodat alle krachten er op gericht zullen moeten zijn, de luchtverdediging in stand te houden. Dit is allereerst een militaire aangelegenheid, maar zodra tengevolge van ernstige schade op of in de omgeving van de militaire installaties het goed gebruik van deze installaties wordt belemmerd — ik denk vooral aan vliegvelden en luchtdoelbatterijen ten dienste van de luchtverdediging — dan wordt het ook een aangelegenheid van de civiele verdediging.

Uitgaande van de bekende stelling „het is beter te voorkomen, dan te genezen” en bedenkende, dat het „voorkomen” *uitsluitend* door de militaire verdediging kan worden nagestreefd, is het naar mijn overtuiging rationeel, dat de civiele verdediging zich allereerst zal richten op het wegnemen van de ontstane belemmeringen voor de militaire verdediging.

Doet men dit niet, maar richt men zijn activiteiten in de civiele sector allereerst op het redden van slachtoffers en het behouden van het economisch potentieel, dan wordt de militaire verdediging *langer uitgeschakeld dan onvermijdelijk is* en kunnen dus door de vijand gemakkelijker weer nieuwe successen worden behaald, waardoor het aantal slachtoffers en de schade aan het economisch potentieel weer groter zullen worden.

Mijne Heren, ik zei met opzet, dan is het *rationeel* die voorrang aan de directe steun voor de krijgsmacht te verlenen. Ik wil er direct op wijzen, dat een zuiver rationeel optreden in de praktijk niet altijd mogelijk zal zijn. Dit kan alleen wanneer men niet met „mensen”, maar met „robots” te doen heeft. Ik meen echter, mede gelet op de mentaliteit van onze tegenstanders, dat het goed is eerst een benadering van het probleem op rationele gronden te zoeken, om daarna na te gaan in hoeverre onze conceptie met het oog op de werkelijkheid zal moeten worden gewijzigd, omdat er nu eenmaal factoren bestaan, die wij niet kunnen verwaarlozen. Doet men dit niet dan loopt men groot gevaar het eigenlijke doel van de civiele verdediging, dat is dus het medewerken aan het winnen van de oorlog, uit het oog te verliezen.

Ik wil dus eerst uitgaan van de idee, dat wij met mensen te doen hebben, die *allen* het doel van de oorlogvoering laten prevaleren boven iedere andere overweging, met de zekerheid echter, dat men later correcties aan zal moeten

brengen, die — naar ik hoop — tot een aanvaardbaar compromis zullen leiden.

Nog een aanname is nodig om tot een eerste benadering te komen en dat is, dat financiële middelen in ruime mate aanwezig zijn. Ook hier zal de werkelijkheid ons tot beperking dwingen, maar ook hier geldt, dat wij, als wij uitgaan van de beschikbare middelen gevaar lopen, ons doel uit het oog te verliezen en daardoor die beschikbare middelen inefficiënt besteden.

Ik meen, dat wij op grond van het voorgaande het doel van de taak in de civiele sector bij de atoomoorlogvoering kunnen formuleren als volgt:

Het verlenen van directe steun aan de activiteiten van die onderdelen van de krijgsmacht, welke de plaatselijke luchtverdediging van land en volk verzorgen en het verlenen van steun aan de oorlogvoering als geheel, door het instellen en instandhouden van een economische activiteit, gericht op de oorlogvoering.

Het tweede deel van deze doelstelling, dat ook omvat het handhaven van het moreel, het redden van slachtoffers en het inperken van schade, veroorzaakt door bombardementen, is oud, het eerste deel is iets nieuws.

Men zou kunnen zeggen de civiele verdediging had vroeger en heeft nog een taak primair gericht op het instandhouden van de civiele inspanning, thans is er bijgekomen een taak gericht op het handhaven van de militaire paraatheid tegen atoombomaanvallen.

Deze nieuwe taak van de civiele verdediging heeft tot gevolg, dat veel minder dan vroeger de civiele en de militaire taken afzonderlijk kunnen worden gezien. De taken vloeien als het ware ineen.

Deze tendens wordt nog versterkt door het feit, dat de atoomwapens in hun uitwerking geen onderscheid maken tussen burger en militair. De burgers, mannen en vrouwen, staan even zeer bloot aan gevaar en krijgen ook mede daardoor steeds meer de functie van medestrijders — zij het ongewapende medestrijders.

Wij zijn wat dit betreft weer op hetzelfde punt aangeland, waarop vroeger de primitieve stammengemeenschap zich bevond. Werd daar de gemeenschap — de stam — bedreigd, dan werd ook ieder lid van die stam direct bedreigd en dan vormden alle leden van de stam de strijdmacht en trachtten zij allen te samen het gevaar te keren. Thans zal dat ook nodig zijn. Bij een aanval op onze gemeenschap zullen ook alle leden van die gemeenschap direct bedreigd worden en is het dus ook logisch, dat allen tezamen het gevaar zullen trachten te keren.

Bij de cursussen op de Stafschool B.B. te Barneveld wordt steeds de nadruk gelegd op de strijders-mentaliteit, welke de B.B.'ers moeten ontwikkelen. Dat is goed, maar het geldt niet alleen voor B.B.'ers, maar voor alle mannen en vrouwen, die tezamen het volk vormen!

Er is nog een konsekwentie aan deze gedachte verbonden en wel dat ook de civiele maatschappij bereid zal moeten zijn, slagen te incasseren en dat men ten dienste van het geheel, net als altijd in de krijgsmacht het geval is geweest, zal moeten aanvaarden, dat strijders nu ook burgerstrijders opgeofferd worden.

Mijnheer de Voorzitter, dit zijn verschrikkelijke konsekwenties, maar ik kan ze niet ontgaan nu ik dit onderwerp bespreken moet en ik geloof, dat wij verstandig doen de ogen er niet voor te sluiten, opdat goed gerealiseerd worde,

dat offers gebracht om oorlog te voorkomen, goedkoop zullen zijn vergeleken met wat ons te wachten zal staan als de oorlog zou uitbreken!

Mijne Heren, ik heb dus nu zeer in het algemeen een indruk gegeven van wat ons te wachten staat als oorlog zou uitbreken en het doel gesteld voor de civiele sector. Het is dus zaak na te gaan wat men in de civiele sector zou kunnen verrichten om dat doel na te streven.

U begrijpt, dat ik in de mij toegemeten tijd niet in details zal kunnen afdalen en mij dus tot hoofdzaken zal moeten bepalen. Allereerst dan het nieuwe gedeelte van het doel.

Ik begin dus met aan te nemen, dat een enkele vijand er in zal slagen de verdediging te passeren en een atoomwapen zijn militaire doel te doen vinden. De hierdoor aangerichte schade zal zich veelal niet beperken tot het militaire object, maar ook in de omgeving zodanige vernielingen teweeg brengen, dat de militaire verdediging belemmerd wordt. Wat zou hiertegen gedaan kunnen worden?

Theoretisch staan er twee principiële mogelijkheden open, de eerste is dekking te verlenen aan de objecten en de mensen, die zich daar bevinden, de tweede is verspreiding, opdat zo min mogelijk getroffen worde. Een derde compromis-mogelijkheid kan worden gevonden door een combinatie van deze twee.

Reeds dadelijk kan worden gezegd, dat de mogelijkheid om in het groot dekking te verlenen om praktische redenen is uitgesloten. Er is immers geen kwestie van dat de civiele omgeving van militaire doelen veilig voor „atoombommen” kan worden gemaakt. Wij zullen het dus van verspreiding moeten hebben. Ook hier zal om praktische redenen de spreiding van objecten slechts in zeer beperkte mate mogelijk zijn en zal de verspreiding zich dus in hoofdzaak tot mensen en materieel moeten beperken.

Laat ik een ogenblik ten dienste van de redenering, welke ik ga opzetten, aannemen, dat werkelijk een zodanige spreiding van mensen en materieel zou zijn te verkrijgen, dat bij een atoomexplosie boven een militair doel vrijwel geen slachtoffers in de omgeving te betreuren zouden zijn. Dan zal zich het probleem voordoen, hoe onmiddellijk herstel van de aangerichte schade, voorzover deze de militaire activiteit belemmert, moet worden verzorgd en hoe uitbreiding, ook van andere schade, te voorkomen is.

Want wanneer wij daarvoor niet zullen zorgen, dan zal ten eerste de militaire verdediging falen en in de tweede plaats zal de omvang van de schade enorm toenemen. Er zal dus na de aanval weer snel een concentratie van B.B. en van werkrachten moeten kunnen plaatshebben.

Het probleem, waarvoor wij komen te staan, is overeenkomstig aan het probleem van de militaire strijd te land. Ook daar is het streven gericht op het niet bieden van goede doelen aan de atoomwapens, dus verspreiding, maar met de mogelijkheid van een snelle concentratie om de doorbraak van de vijandelijke eenheden te beletten om dan na het geven van een klap, weer snel te verspreiden.

Er komt dus ook in de civiele sector bij het element bewegelijkheid, maar er is nog meer overeenkomst, want verspreiding betekent moeilijke centrale bevelvoering, dus *meer zelfstandigheid en groter eigen verantwoordelijkheid op lager niveau, zowel bij militaire als civiele operaties.*

Dit eist dus, dat de lagere bevelvoerders er op berekend moeten zijn, dat zij

ook zelfstandig zullen kunnen optreden; een eis, die bijzonder naar voren komt, wanneer door storing of overbelasting van de communicatiemiddelen het voor de centrale leiding onmogelijk wordt zich een beeld van de toestand te vormen. En dit zal naar mijn gevoel meer regel dan uitzondering zijn.

Mijnheer de Voorzitter, ik heb het over bevelvoering ook in de civiele sector, want het staat voor mij vast, dat in omstandigheden zoals wij nu bezien, *gecommandeerd zal moeten worden op straffe van volkomen chaos!*

Uit deze eis, dat geccommandeerd moet worden, volgt dat er een commando-organisatie moet zijn, die hierop berekend is en die kan beschikken over de organen om de te geven bevelen te effectueren.

Voor de B.B. is een dergelijke organisatie aanwezig, maar ik meen, dat dit niet voldoende zal zijn, zelfs niet wanneer de verspreiding onder operationeel bevel van de B.B. zou gebeuren. Ik kan mij nog voorstellen, dat dan de verspreiding d.i. dus een tijdelijke evacuatie, goed zou verlopen, maar het verzorgen van de geëvacueerden als zij eenmaal op de evacuatieadressen zijn aangeland, is een zaak welke een B.B., die steeds weer paraat moet zijn, niet op zich kan nemen. Hier moet dus een andere bevelsorganisatie optreden.

De concentratie van arbeidskrachten ná een aanval is een nog moeilijker geval. Ik geloof, dat hier de parallel met de militaire operaties, behalve voor de mobiele colonnes van de B.B., ophoudt en dat het praktisch onmogelijk zal zijn een dergelijke concentratie snel genoeg te doen slagen. Ook al is de commando-organisatie perfect. De konsekwentie van deze gedachte is, dat het personeel benodigd voor de directe steun aan de militaire verdediging en dat voor inperking van de schade — beide categorieën met hun materieel — zó het al voor verspreiding in aanmerking komt, toch slechts op geringe schaal zal kunnen verspreiden en zeker slechts op geringe afstand van het waar-schijnlijke gevaarcentrum.

Voor dit personeel en materieel zal dus zoveel mogelijk in dekkingsmogelijkheid moeten worden voorzien en eventuele verliezen zullen moeten worden aanvaard.

Over personen, welke wel in het arbeidsproces zijn ingeschakeld, maar niet bij de operationele groepen behoren, kom ik later te spreken als ik de oude doelstelling van de civiele verdediging behandel.

Zij die niet in het arbeidsproces zijn ingeschakeld behoren naar mijn mening zolang gevaar dreigt verspreid, d.w.z. geëvacueerd te blijven. De afstand waarover zij verplaatst moeten worden is, behalve uit vervoersoogpunt gezien, van geen belang.

Het volgende punt, dat ter sprake komt is, welke plaatsen zijn zodanig bedreigd, dat genoemde maatregelen genomen moeten worden. Mijne Heren, dit is een aangelegenheid, welke door de militaire leiding zal moeten worden uitgemaakt en ik zou hierover in het verband van deze voordracht slechts willen zeggen, dat in beschouwing moeten worden genomen de naaste omgeving van vliegvelden, waarschuwings- en commando-apparatuur van de luchtverdediging en mogelijk ook van opstellingsplaatsen van luchtdoelgeschut c.q. raketten.

Volgende vragen zijn wanneer men voor de genoemde maatregelen gereed moet zijn, wanneer zij genomen moeten worden en tenslotte wanneer zij kunnen worden opgeheven.

De algemene opvatting is wel, dat een oorlog, zou deze uitbreken, zal beginnen met een verrassende aanval en dat dus een hoge mate van paraatheid

van de strijdkrachten, in het bijzonder van de luchtverdediging, noodzakelijk is.

Uit het voorgaande is wel gebleken, dat naar mijn mening niet van paraatheid kan worden gesproken wanneer niet ook de civiele sector gereed is voor zijn taak. De operationele civiele formaties, dat zijn dus allereerst de afdelingen van de B.B. maar bovendien de formaties nodig voor herstel van schade om de militaire activiteit gaande te kunnen houden, mogen in paraatheid niet achter blijven bij de militairen. Ik kom ook hierop nog terug, daar deze eis van paraatheid voor de gehele civiele verdediging geldt.

Het kiezen van het moment van uitvoering van de maatregelen is een bijzonder moeilijke zaak. Enerzijds zou men geneigd zijn te stellen, dat een vroegtijdige verspreiding wenselijk zou zijn, maar daar staat tegenover, dat een vroegtijdige evacuatie, zelfs van niet in het arbeidsproces ingeschakelden, toch een grote verstoring van het leven geeft en dat het bovendien voor de bevolking onverteerbaar zal zijn om vóórdat de krijgsmacht op voet van oorlog wordt gebracht reeds tot een dergelijke — voor de betrokkenen zeer onaangename — maatregel over te gaan. Naar het mij voorkomt zal dus niet eerder met evacuatie kunnen worden begonnen dan na het begin van de militaire mobilisatie.

Wat het beëindigen van de verspreidingsmaatregelen betreft, merk ik op, dat aangenomen wordt dat de heftige openingsfase van korte duur zal zijn, maar de vraag is allereerst hoe kort en bovendien rijst de vraag of het voor enige dagen ophouden van atoomaanvallen ook maar enige zekerheid geeft, dat zij de volgende dag niet weer zullen beginnen.

Het lijkt mij toe, dat op die vragen zeer moeilijk een antwoord zal zijn te geven, juist omdat zelfs een enkel vliegtuig nog zoveel schade kan aanrichten. Krijgskundig gezien zou men dus moeten stellen, laat de verspreidingsmaatregelen van kracht blijven tot de vijand verslagen is. Hier zal echter wel naar voren komen, dat wij met mensen en niet met machines te doen hebben.

Wat nu de acties van de operationele groepen zelf betreft — ik herinner u er aan, dat ik nog steeds spreek over de directe steun aan de militaire verdediging — is in het algemeen moeilijk aan te geven wat deze zullen omvatten. Ongetwijfeld zal echter vooropstaan het vrijmaken en weer berijdbaar of bevaarbaar maken van de toegangswegen naar de militaire objecten, voorts het herstellen van communicatie-mogelijkheden en waarschijnlijk ook het herstellen van de objecten zelf. Deze beide laatste taken voor zover zij niet uitsluitend door de militaire organisatie zelf worden verricht. Het is echter te voorzien, dat hierbij civiele hulp niet zal kunnen worden ontbeerd. Ook zullen gewonden moeten worden afgevoerd en doden moeten worden begraven. Een belangrijk deel van deze taak zal hierbij door de organisatie B.B. moeten worden verricht, vooral wanneer de omgeving van het getroffen object een dicht gebouwd gebied betreft. De plaatselijke B.B.-commandant zal dus bij zijn operatieplan rekening moeten houden met de militaire verlangens, waarbij het mogelijk is, dat een keuze zal moeten worden gedaan, welke niet de meest voordelige is om de schade in de civiele sector te beperken. Wat de herstellingen betreft zullen de herstellingsploegen van de B.B. natuurlijk worden ingeschakeld, maar dit zal zeker niet voldoende zijn. Wegenbouwers, P.T.T. en anderen zullen het werk moeten aanvatten en buiten de grote bevolkingscentra zelfs vrijwel zonder hulp van de B.B. moeten optreden. Mogelijk echter zullen mobiele colonnes moeten worden aangetrokken.

De vraag is, wie zal deze acties moeten bevelen? Waar het hier operationele noodzaak betreft kan het militaire gezag zonder enige twijfel optreden. Er is echter naar mijn mening zeer veel voor te zeggen, dat, zij het op aanvraag, zij het, nog beter, ingevolge reeds in vreedstijd gemaakte afspraken, de werkelijke uitvoeringsopdrachten worden verstrekt door een civiele autoriteit en wel de burgemeester of, als het terrein van actie in meer gemeenten is gelegen, de Commissaris van de Koningin. Deze autoriteiten hebben ook de B.B. onder hun orders, zodat een goede coördinatie met de B.B. verzekerd is.

Zij kunnen bovendien een goed beeld van de toestand hebben door van de informatie waarover de B.B. beschikt en die alle in de commandopost worden geplaatst, gebruik te maken. Tenslotte zijn zij de van nature aangewezen autoriteiten om in hun gemeente of provincie als coördinerende figuur van alle soorten ambtelijke en particuliere activiteiten op te treden. Ik kom daar straks nog op terug, wanneer ik over de andere taak in de civiele sector kom te spreken.

Wil deze zaak vlot lopen dan is noodzakelijk, dat reeds in vreedstijd in overleg tussen de militaire en de civiele bevelvoering wordt nagegaan waar, bij een eventuele atombombtreffer op of nabij het militaire object, de waarschijnlijkste knelpunten zullen optreden.

Van welke diensten dus vermoedelijk zal moeten worden gebruik gemaakt, welke arbeiders en hoeveel vermoedelijk nodig zullen zijn, waar deze normaal werken en waar zij, als de verspreiding is gelast, zullen zijn ondergebracht. Welke werktuigen en materialen nodig zullen zijn en of hiervoor voorraden aanwezig zijn of moeten worden aangelegd. Hoe de alarmering zal zijn en hoe de inzet zal worden bevolen enz. enz.

In het kort, Mijne Heren, er moeten plaatselijke operatieplannen worden gemaakt, althans voor het meest waarschijnlijke geval, maar steeds met mogelijkheid van variatie. Vermoedelijk zal dan dikwijls blijken, dat men niet kan volstaan met plaatselijke krachten en plaatselijk aanwezig materieel, zodat in de plannen moet worden opgenomen waar men hulp zal kunnen krijgen en hoe de aanvraag om hulp het snelst tot resultaat kan voeren. Een goed voorbeeld van georganiseerde hulpverlening is te nemen aan de B.B.-organisatie. Naast deze maatregelen voor directe steun aan de militaire verdediging, zal dan nog zoveel mogelijk aan redden van slachtoffers en inperking van de schade moeten worden gedaan, zaken waarvoor wij reeds over een uitstekende organisatie, de B.B., beschikken.

Dit deel resumerend kom ik er dus toe, dat om het doel na te streven directe steun te geven aan de militaire verdediging, in de civiele sector moet worden ingesteld of voorbereid, voor de naaste omgeving van daartoe door de militaire leiding aan te geven objecten, een bevelsorganisatie, die paraat en zelfstandig optreden mogelijk maakt en een plan voor verspreiding.

Hierbij moet verschil worden gemaakt in tijdstip van verspreiding en in afstand tussen de niet bij het arbeidsproces ingeschakelden, de niet operationele arbeiders en de operationele arbeiders.

Voorts dienen operatieplannen te worden ontworpen, allereerst gericht op het verlenen van steun aan de militaire verdedigers en zo mogelijk daarnaast, anders daarna, gericht op het redden van slachtoffers en het inperken van de schade. De B.B. zal bij dit alles een grote rol vervullen, maar behalve de B.B. zullen ook andere civiele diensten en ondernemingen moeten worden

ingeschakeld. De bevelsorganisatie zou men kunnen zien als rond de B.B. opgebouwd.

Wenselijk lijkt deze bevelvoering in handen van de Burgemeester c.q. de Commissaris van de Koningin te leggen.

Duidelijk is, dat de verdedigingsactiviteiten in de militaire en in de civiele sector elkaar zodanig beïnvloeden, dat in feite één verdediging zal moeten worden gevoerd waaruit volgt, dat een zeer nauwe samenwerking tussen plaatselijke civiele en militaire bevelhebbers noodzakelijk is. Hier ligt dus een taak voor de territoriale Bevelhebbers en Commandanten.

Mijnheer de Voorzitter, ik kom dan aan de oude doelstelling voor de civiele sector, nl. het verlenen van steun aan de oorlogvoering als geheel door het instellen en instandhouden van een economische activiteit gericht op die oorlogvoering.

Nu is het wél zo, dat dit ook vroeger bestond en in de tweede wereldoorlog vooral een zeer belangrijke rol heeft gespeeld, maar dat wil niet zeggen, dat dit aspect tengevolge van het gebruik van atoomwapens niet zou zijn gewijzigd.

Deze wijziging ligt in het bijzonder in de uitvoering van de taak, de economische activiteit gericht op de oorlogvoering in stand te houden en dit nu wordt wanneer atoombommen vallen op havens, industriecentra, spoorwegknooppunten en vooral ook niet te vergeten, bevolkingscentra een bijzonder moeilijke opgave.

Hield de redencring, welke ik voor de directe steunverlening aan de militaire verdediging opzette, slechts rekening met het snel weer kunnen hervatten van die militaire activiteit en beschouwde ik dus in hoofdzaak aanvallen die schade in de onmiddellijke omgeving van militaire doelen veroorzaakte, thans moet het vraagstuk in ruimer zin worden bekeken.

Ook hiervoor geldt weer en nog in veel sterker mate, omdat de doelen zoveel groter zijn, dat het voorzien in afdoende dekking een praktische onmogelijkheid is en dat dus het enige mogelijke middel zal zijn verspreiding. Verspreiding ook al weer in hoofdzaak voor mensen, want in een land als het onze valt slechts in geringe mate te denken aan verspreiding van objecten.

Nu is vooral wanneer men zich indenkt, dat de grote bevolkingscentra doel van een atoombomaanval kunnen zijn, dit verspreidingsvraagstuk geen eenvoudige zaak, want waar moeten de mensen blijven? En wanneer men ze weg zou kunnen krijgen, dan doet zich de vraag voor hoe het werk kan doorgaan. En toch Mijne Heren moeten wij dit vraagstuk onder de ogen zien, want een atoombomtreffer op een grote stad, zoals deze thans in vredetijd is, zou een enorm aantal slachtoffers kosten, een grote slag aan het economisch potentieel toebrengen en zou vooral het moreel van de bevolking op geweldige wijze aangrijpen. Voor die plaatsen waar zulke enorme gevolgen aan een atoombomtreffer zullen zijn verbonden is dus niet te ontkomen aan een evacuatie, althans van hen die niet van vitaal belang zijn voor het instandhouden van het leven.

Het zal een vraagstuk van beleid zijn, voor welke plaatsen een evacuatie, of gedeeltelijke evacuatie moet worden voorbereid en het zal een kwestie van beleid zijn, welke werkzaamheden als zó vitaal worden beschouwd, dat verspreiding van de daar werkende mensen alléén in de rustperiodes kan worden geëffectueerd, met als konsekwentie, dat voor het werkend deel een redelijke dekkingsmogelijkheid moet worden geschapen.

Bij deze beleidsbepaling zullen verschillende factoren hun invloed doen gelden en wel:

1. de functie, welke de beschouwde plaats in de oorlogvoering vervult;
2. de waarschijnlijkheid van een aanval;
3. het aantal te verwachten slachtoffers;
4. de mogelijkheid een evacuatie te effectueren in verband met de afstand waar opvangruimte kan worden gecreëerd.

Zoals ik zei laat ik voorlopig financiële en morele overwegingen buiten beschouwing!

Mijnheer, het is gelukkig niet aan mij dit beleid te bepalen en het is hier niet de plaats om het te bespreken, maar ik zou toch een opmerking willen maken over de factor, welke ik als eerste noemde, nl. de functie, welke de beschouwde plaats in de oorlogvoering vervult.

Mijnheer de Voorzitter, wij treffen onze verdedigingsvoorbereidingen om oorlog te voorkomen, niet, omdat wij oorlog willen voeren. Wij moeten dus de capaciteit tot oorlogvoeren op zodanig peil weten te brengen, dat onze tegenstander het risico van een aanval met de wapenen te groot acht en nu is het toch zeker, dat juist door de geweldige kracht van de atoomwapens en het aanwezig zijn van de vergeldingswapenen bij onze grote bondgenoten, een bijzondere waarde wordt gehecht aan de verrassing en aan het succes in de eerste oorlogsfase.

Een eerste fase van betrekkelijk korte duur, waarin beide partijen elkaar heftig met atoomwapens bestrijden en waarbij logischer wijze de meeste aandacht zal worden geschonken aan het uitschakelen van de gevaarlijkste tegenstanders, de luchtmachten, maar waarbij in Europa ook de grondstrijdkrachten een rol zullen spelen om bezetting van de luchtverdedigingsinstallaties door vijandelijke grondstrijdkrachten te voorkomen.

Wij weten allen welk een belangrijke rol de logistieke verzorging van de krijgsmachten tegenwoordig speelt en hoe snel een leger zonder verzorging zijn slagkracht verliest en daarom móet — wil de capaciteit tot oorlogvoeren aanwezig zijn — de logistieke verzorging verzekerd zijn. En nu zijn er plaatsen welke een zeer belangrijke functie in die logistieke verzorging innemen, en die dus een bijzondere militaire waarde hebben, al zijn het geen militaire objecten. Ik denk b.v. aan de grote havensteden en aan spoorwegknooppunten. Het uitvallen van de werkzaamheden in dergelijke plaatsen zou reeds op zeer korte termijn, mogelijk nog in de eerste fase, een belangrijke invloed op de krijgsvrrichtingen kunnen hebben.

Nu geloof ik, dat onze tegenstanders zonder moeite op de hoogte kunnen komen van de verdedigingsvoorbereiding in het civiele vlak en daarom meen ik, dat het de waarde van onze militaire inspanning zeer zal verhogen, wanneer vaststaat en aan de tegenstander duidelijk blijkt, dat de civiele verdediging van de uit militair logistiek oogpunt beziën, belangrijke plaatsen in orde is. Bij de evaluatie van de verschillende factoren, welke ons civiel verdedigingsbeleid moeten bepalen, zou ik daarom, uit een oogpunt van „oorlog voorkomen" een hoge waarde willen toekennen aan de factor militaire waarde van de plaats in de aanvangsfase van de oorlog. Het betreft hier dus een categorie doelen, welke ligt tussen de luchtverdedigingsinstallaties en de werkelijk civiele objecten. Wat de havens betreft zou kunnen worden overwogen

of daar het beginsel verspreiding niet op ruime schaal zou kunnen worden toegepast. Hier immers geldt dat de meest waardevolle objecten van de aanval, de schepen, kunnen worden verplaatst en hetzelfde geldt ook nog voor een deel voor de laad- en los-outillage. Ik denk hierbij aan drijvende bokken, aan lichters e.d.

Het lijkt in ons waterrijke land met zijn vele zeegaten niet onmogelijk een zodanige verspreiding van lossende c.q. ladende schepen te organiseren, dat de grote havensteden uit dien hoofde geen aantrekkelijk atoombomdoel meer zullen vormen.

Voor deze categorie van semi-militaire doelen zien wij dus weer, dat militaire en civiele verdediging samengaan en elkaar beïnvloeden. De consequentie voor het vraagstuk van verspreiding voor de plaatsen, waar de objecten niet kunnen worden verspreid, is, dat de nodige werkkrachten tijdens die eerste fase aan het werk moeten blijven, daar dit moet doorgaan en dat dus voor deze werkers bij hun arbeidsterrein zo enigszins mogelijk voor schuilplaatsen moet worden gezorgd.

Een overeenkomstige regeling dus als ik noemde voor de operationele groepen voor directe steun aan de militaire luchtverdediging. Dat ik de militaire waarde zo naar voren haal, betekent niet dat ik deze als de beslissende factor zou willen beschouwen. Zeker moet worden nagegaan of bijvoorbeeld door een aanval op een grote stad dit niet een zodanige invloed op het moreel van het gehele volk en zelfs op de krijgsmacht zou hebben, dat de verdedigingswil zou verzaken. Ik noemde die militaire waarde echter speciaal, omdat deze factor m.i. bij de civiele verdediging, zoals deze voorheen werd opgezet geen grote rol speelde en omdat het evacuatie en herstel in het bijzonder op de militaire taak van de plaats zal moeten worden afgestemd.

Voor andere plaatsen, waarvoor men atoomaanvallen waarschijnlijk acht, zal natuurlijk ook evacuatie het enige middel zijn om geweldige rampen te voorkomen. Ook daar zal moeten worden nagegaan, wie moeten blijven om het leven doorgang te doen vinden en hoe de operationele civiele verdedigers het snelst kunnen worden ingezet na de ramp. Ook hier zal dus weer een aantal werkers zijn die in de rusttijden buiten de waarschijnlijke gevaarzone moeten worden ondergebracht en die dekkingsmogelijkheid behoeven tijdens hun werk. Tot zover over het beginsel verspreiding en dekking. Thans de daarop volgende concentratie om schade in te perken en de slachtoffers te redden.

Mijne Heren, bij de oude opzet van de organisatie B.B. rekende men op betrekkelijk kleine bombardementen en betrekkelijk kleine vernielingen en reeds toen werd voorzien, dat voor uitschieters de plaatselijke organisaties te kort zouden schieten. Het zal voor ieder duidelijk zijn, dat bij atoombombardementen de plaatselijke organisaties zeker niet voldoende kracht zullen kunnen ontwikkelen en dat dus op grote schaal hulp van buiten zal moeten worden verleend. Hierbij moet bedacht worden, dat hoe sneller de hulp aanwezig is, hoe beter de brand zal kunnen worden ingeperkt en hoe meer gewonden zullen kunnen worden geborgen. De mobiele colonnes zijn hiervoor de aangewezen organen. Ik meen dus dat de atoomoorlogvoering een zwaarder accent op de mobiele colonnes legt dan vroeger het geval was.

Nog een organisatie zal belangrijk meer te doen krijgen en dat is de dienst van volksgezondheid, die de gewonden, welke de B.B. bij de ziekenhuizen brengt moet opnemen. Het is toch te voorzien, dat de evacuatie van de ge-

troffen plaats zelden werkelijk zodanig zal kunnen zijn, dat niemand meer daar aanwezig is en het is toch ook mogelijk, dat de bom zal vallen op een plaats, welke niet als een waarschijnlijk doel is beschouwd en waar dus praktisch geen evacuatie zal hebben plaats gehad. Mijne Heren, voorbereid zal moeten worden, dat grote aantallen gewonden, althans onder dak en in een bed worden gebracht in afwachting van de medische hulp.

Er kan nog een vraagstuk zeer grote afmetingen aannemen, vooral als het niet lukt de uitbreiding van branden snel te stoppen, want dan zullen zij die zo ver van het waarschijnlijke gevaarcentrum verwijderd woonden, dat zij niet preventief waren geëvacueerd, dakloos worden en dus moeten worden ondergebracht. Hier dus evacuatie na de aanval.

Hoe het ook zij, het gewone leven zal geheel verstoord zijn, alles is ontregeld en toch moet zo snel mogelijk weer gewerkt worden, allereerst voor directe verzorging van de verdrevenen en daarna weer om het economisch leven voortgang te doen vinden. Het zal er op neerkomen, dat de *niet getroffen* de *getroffenen moeten bijstaan*. Ik kan mij niet voorstellen, dat bij deze hulpverlening de militairen in het achterland niet zouden medewerken en hoewel de voornaamste taak ongetwijfeld ligt bij de burgers, ligt hier dus ook een taak van de territoriale troepen, een taak welke in het VK thans zeer de aandacht heeft.

Een punt, dat zeer de aandacht vraagt is ook in hoeverre vervoeren nog mogelijk zullen zijn. Ik meen, dat het zeker niet uitgesloten moet worden gedacht, dat het massavervoer zeer zal worden belemmerd en dit wijst er op, dat men om te overleven een grote spreiding van voorraden zal moeten voorzien. Men zou kunnen denken aan het vormen van autarkische gebieden voor wat de eerste levensbehoeften betreft.

Mijne Heren, wanneer we dit beeld bezien, dan komen dezelfde vraagstukken naar voren, maar op groter schaal dan ik bij de taak voor directe steunverlening stelde. Te weten het bepalen, welke plaatsen geheel of gedeeltelijk geëvacueerd moeten worden, het regelen en organiseren van de evacuatie, dan het bepalen van het tijdstip van evacuatie, dan de uitvoering. Als er een aanval is geweest, het inzetten van de B.B. eventueel met hulp-troepen en tenslotte weer het op gang brengen van het leven.

Ik kan op al deze zaken niet diep ingaan, maar ik zou toch wel een paar hoofdzaken willen aanstippen.

Allereerst wil ik er op wijzen, dat van instandhouding van het economisch potentieel, met alles wat daarbij hoort, geen sprake zal zijn, wanneer men niet paraat is op het moment dat de oorlog uitbreekt. Paraatheid is niet mogelijk zonder een goed voorbereide civiele mobilisatie. Evenals zulks bij de krijgsmacht geldt voor de militaire mobilisatie, moet bij de civiele waarschuwing en bij de noodzakelijke civiele mobilisatie telegrammen — al of niet gekoppeld aan de militaire fasen — ieder civiel bestuurder weten welke maatregelen hij moet nemen, opdat als de oorlog uitbreekt, geëvacueerd zij wie geëvacueerd moet worden, verspreid wordt wat verspreid kan worden, de civiele bestrijders van de rampen gereed staan en de organisaties voor hulpverlening en herstel als het ware in afwachting staan om ingezet te worden, de voorziene autarkische gebieden, werkelijk autarkisch zijn enz.

Een interessant punt is of deze civiele mobilisatie gekoppeld moet zijn aan de militaire mobilisatie, dus of het verloop in dezelfde fasen moet geschieden. Vast staat, dat de mate van paraatheid van het geheel bepaald

wordt door het minst parate onderdeel. Hieruit volgt, dat de civiele mobilisatie niet achter mag lopen op de militaire. Men zou kunnen stellen, dat het wel eerder zou kunnen, maar, Mijne Heren, men kan toch bezwaarlijk evacueren of schepen uit de grote havens verspreiden, wanneer er nog niet is gemobiliseerd en of het werkelijk mogelijk zou zijn de B.B. — dat zijn dus ook de mobiele colonnes — te mobiliseren, voordat de luchtverdediging gemobiliseerd is, betwijfel ik. Het moge wellicht niet noodzakelijk zijn een volledige overeenstemming voor de civiele mobilisatie en de militaire mobilisatie tot stand te brengen, maar in het tijdstip van begin en van gereedheid kan niet veel verschil worden getolereerd.

En nu kom ik terug op wat ik reeds eerder zei, er zal om dit te bereiken ook in de civiele sector gecommandeerd moeten worden en na een aanval waarschijnlijk zelfs op eigen verantwoordelijkheid van de plaatselijke autoriteiten. Ik wees er reeds op waarom deze decentralisatie noodzakelijk is.

Mijne Heren, er moet orde worden gehandhaafd, orde worden hersteld waar deze verloren is gegaan, het leven moet weer op gang komen, in één woord er moet worden bestuurd. En nu is het voor mij een vaststaand feit, dat bestuurd moet worden door de normale bestuurders van het civiele leven, dat zijn dus de burgemeesters en in groter verband de Commissarissen der Koningin.

Ik gaf U verscheidene redenen hiervoor reeds eerder toen ik over de directe steun aan de militaire verdediging sprak, maar toen kon men nog denken aan het militair gezag.

Voor deze uitgebreide zaak echter, komt n.m.m. het militair gezag niet in aanmerking, er is geen direct militair-operationele noodzaak en het is niet de taak van de militaire gezagsdragers; die moeten de militaire verdediging verzorgen. Het betreft het verzorgen en leiden van de civiele maatschappij en dit is de natuurlijke taak van de civiele bestuurders. Het is hun dagelijks werk, zij zijn het gewend en zij beschikken over het apparaat o.a. de politie, dat voor besturen nodig is. Zij zullen zich echter terdege op het bestuur in oorlogstijd moeten voorbereiden en zich daarbij moeten realiseren, dat zij het in noodgevallen in wat ik noemde de autarkische gebieden, zonder steun van de centrale Overheid zullen moeten kunnen stellen.

Mijne Heren, de Generaal Mathon zei eens in een voordracht voor het Defensiestudiecentrum „Civiele verdediging is bestuur in oorlogstijd”, ik ben het daar volkomen mee eens.

Wanneer wij nu hebben gezien wat in het algemeen in verband met het mogelijk gebruik van atoomwapens in de civiele sector zal moeten gebeuren en wij vergelijken dit met hetgeen voor de nieuwe doelstelling van de civiele verdediging vereist werd, dan zien wij voor wat betreft de verspreiding en het operationeel optreden tegen de rampen eigenlijk alleen verschil in de prioriteit, welke voor het brandbestrijdings-, reddings- en opruimingswerk wat betreft de aan te vatten objecten bestaat.

Ik meen daarom dat de organisatie van de civiele verdediging voor beide doelen dezelfde kan zijn.

De militaire leiding zal echter aan de civiele instanties moeten aangeven, welke militaire objecten van zodanige waarde voor het instandhouden van de militaire verdediging in de eerste oorlogsfase zijn, dat het verantwoord moet worden geacht bij het blussen van branden, het redden van slachtoffers, het opruimingswerk en het herstelwerk in de onmiddellijke omgeving van die

objecten prioriteit te verlenen aan het voor het vervullen van de militaire taak noodzakelijke werk.

Mijne Heren, ik wijs er op, dat dit een zware verantwoordelijkheid legt op de militaire leiding, want het kan om vele mensenlevens en om vele nuttige bouwwerken, bedrijven en woonruimten gaan. Hiertegenover staat, dat wanneer de eerste oorlogsfase niet wordt doorstaan de oorlog verloren is.

Een bijzonder aspect voor de civiele verdediging van Nederland tegen atoombombardementen biedt de lage ligging van een zeer groot en het meest bevolkte gedeelte van ons land. De Waterstaat is met deze verdediging belast en veel is reeds voorbereid.

Thans rest nog de bespreking van de civiele verdedigingsvoorbereiding nodig voor het instellen en instandhouden van een oorlogseconomie, gericht op een langdurige oorlog.

Vanzelfsprekend zullen de maatregelen tegen aanvallen op het economisch potentieel en het moreel ook in een langdurige oorlog van kracht blijven en voorts zal voor ons land moeten worden gerekend op een zeer verminderde invoer. In de afgelopen oorlogen heeft dit economisch aspect van de oorlogvoering zich geleidelijk ontwikkeld. Engeland was het snelst op toeren en in Duitsland was het eigenlijk verwaarloosd en is de speciale oorlogsindustrie en het inschakelen van de gehele bevolking eerst later gekomen. Men had gerekend op een snelle overwinning!

In Amerika heeft het ook nog lang geduurd voor werkelijk de oorlogsindustrie op volle kracht produceerde en men heeft dan ook na de oorlog, vooral na Korea, een organisatie opgezet om de „industrial mobilization“ zover voor te bereiden, dat de overschakeling van vredes- op oorlogsindustrie snel zou kunnen verlopen. In 1951 bleek ons nog uit een voordracht van Amerikaanse officieren verbonden aan het Industrial College of the Armed Forces, dat men rekende na omstreeks 1 à 1½ jaar zover te zullen zijn, dat voldoende materieel beschikbaar zou zijn en voldoende productiecapaciteit zou bestaan om de tegen die tijd geoefende troepen over zee te kunnen zenden.

Mijne Heren, men rekende toen nog niet op atoombomaanvallen en wat een belangrijk punt is, men hoefde in de USA niet op schaarste te rekenen. Voor ons ligt dit anders en lag het al anders ook vóór de atoombom zijn invloed deed gelden. Wij moeten direct rekenen op stagnatie, zo niet geheel wegvallen, van de invoer en kunnen eerst in bescheiden mate op invoer van de meest noodzakelijke goederen, voedsel en grondstoffen rekenen, wanneer het convooisysteem tijd heeft gehad om aan te lopen. Laten wij zeggen enige maanden.

Bij ons zal direct een schaarste-economie moeten worden ingesteld, welke er op gericht moet zijn, met wat wij in eigen land hebben, het leven te houden. Direct dus distributie en rantsoenering want als men dit niet direct doet, dan zal er veel verdwijnen en verkeerd worden gebruikt.

In hoeverre voorraadvorming nodig zal zijn en of dit een voorraad van eindproducten of grondstoffen moet zijn is een vraagstuk op zichzelf, evenals in hoeverre onze industrie op oorlogsproductie kan en moet worden overschakeld. Ik zou hier alleen over willen zeggen, dat de verzorgingsindustrieën voor een deel zullen moeten doorwerken en dat hoe verder Oostelijk de verdediging zal worden gevoerd hoe meer aanleiding er, in verband met onze functie als vooruitgeschoven basisgebied, komt de reparatiemogelijkheden voor het oorlogsmaterieel uit te breiden. Zeer veel aandacht zal ongetwijfeld,

in verband met de functie van ons land als etappegebied, aan instandhouding van het verkeer moeten worden besteed, terwijl het handhaven van de energievoorziening ook een belangrijk punt zal zijn.

Mijne Heren, dit alles moet worden voorbereid, de organisaties, die het zullen moeten uitvoeren moeten op papier of in de kern aanwezig zijn en moeten kunnen worden gevormd als de oorlog uitbreekt.

Ook op het gebied van de inwendige veiligheid zijn direct maatregelen nodig, ik denk b.v. aan internering van verdachte personen, aan het instellen van censuur, aan bewaking van voor de oorlogvoering of het instandhouden van voor het leven vitale objecten. Ook voor dit doel zal dus weer een civiele mobilisatie nodig zijn, waarbij echter in sommige gevallen meer tijd beschikbaar is.

De gehele civiele defensie eist dus in vredetijd allereerst „planning” van mobilisatie en operaties, zowel door de centrale overheid in hoofdlijnen, als plaatselijk voor de plaatselijke omstandigheden. Voor beide categorieën geldt, dat speciaal wat de plannen voor de eerste oorlogsfase betreft, met de militaire wensen ten aanzien van de directe verdediging in hoge mate rekening moet worden gehouden.

Bij deze planning zal de later nodige bevelsorganisatie moeten worden ingeschakeld. Op verschillend gebied zal — in hoofdzaak door de Centrale Overheid, maar mogelijk ook door gemeenten en particuliere bedrijven — reeds in vredetijd uitvoering aan de plannen moeten worden gegeven, voorzover het maatregelen of voorzieningen betreft, die niet meer kunnen worden uitgevoerd als de oorlog uitbreekt, of dan teveel tijd vergen. Ik denk b.v. aan schuilplaatsenbouw en aan voorraadvorming.

In de tweede plaats zal een goede alarmering moeten zijn voorzien, omdat deze een voorwaarde is voor het slagen van de civiele mobilisatie, en dit is weer een voorwaarde voor de volstrekt onmisbare paraatheid.

Bij het uitbreken van de oorlog zal allereerst nodig zijn een waarschuwings- en inlichtingsstelsel en zullen de civiele commandanten naar aanleiding van de opgemaakte plannen de uitvoering van verscheidene maatregelen moeten gelasten en verzorgen, eventueel in samenwerking met de militairen. Treden noodtoestanden op dan zullen de plaatselijke civiele gezagsdragers zelfstandig het ordenen van de chaos moeten regelen en hulp verzoeken of bijstand aanbieden; ook hier weer in voorkomende gevallen in samenwerking met de militaire gezagsdragers.

Mijnheer de Voorzitter, wanneer men zo nagaat wat er allemaal zou behoren te geschieden, dan is wel duidelijk, dat dit veel geld zal kosten, en daar wij de verdediging organiseren om oorlog te voorkomen en niet omdat wij met zekerheid weten, dat die oorlog binnenkort zal losbreken, moeten wij rekening houden met de andere aspecten van de strijd tegen het communisme. Ik denk in dit verband speciaal aan het sociaal-economisch aspect.

De koude oorlogvoering eist, dat wij economisch sterk blijven en dat de sociale toestanden zodanig zijn, dat het communisme geen vruchtbare voedingsbodem voor zijn propaganda vindt. Hoewel ik hier geenszins mee wil zeggen, dat wij geen offers aan welvaart zouden mogen brengen ten dienste van de militaire en civiele defensie, integendeel, betekent dit toch dat met deze eisen moet worden rekening gehouden. Het is weer een kwestie van de juiste economie van krachten. Dit betekent in de praktijk, dat niet alles

perfect zal kunnen gebeuren en dat dus met minder genoegen zal moeten worden genomen.

De vraag is nu of een bepaald zwaartepunt moet worden gelegd op de paraatheid, of op de capaciteit tot lang volhouden van de oorlog, of dat men, als er geen geld genoeg is, voor beide gevallen met minder kan volstaan. Deze keus moet ook worden gedaan in de krijgsmachten zelf en voor wat betreft de verdeling van de inspaning tussen militaire en civiele verdedigingsopbouw. U weet, dat dit vraagstuk op het ogenblik in de NAVO in het middelpunt van de belangstelling staat. Wat er uit de bus zal komen weet ik niet, maar wel staat voor mij vast, dat *zonder een goed voorbereide civiele verdediging de waarde van de krijgsmachten zeer problematiek wordt* en dat het geen zin heeft de militaire macht te versterken wanneer niet op een goede civiele verdediging gerekend kan worden. Wij hebben in de 2e wereldoorlog gezien hoe nodig dit was op lange termijn; in de atoomoorlogvoering geldt het vanaf de eerste minuut.

Ik geloof, dat het in de praktijk van de oorlogen steeds gezond gebleken krijgskundige beginsel, dat men ergens een zwaartepunt moet leggen, ook hier moet worden gevolgd, maar dat ook hier het element veiligheid niet uit het oog mag worden verloren.

Zeker is, dat gebrek aan paraatheid onmiddellijke ineenstorting van de verdediging zal veroorzaken, maar wanneer men laat ons zeggen na een paar weken volhouden zelf geen schot meer kan doen en geen hap eten meer heeft en de vijand wel, zal de oorlog óók verloren worden.

De keuze is dus moeilijk, maar vast staat voor mij, dat wanneer de vijand op goede gronden kan veronderstellen, dat zeker voor enige weken een krachtige weerstand zal worden geboden, hij ook zeker is, dat hij zelf enorme verliezen zal krijgen te incasseren en dat hij zich dus wel zeer van zijn kracht bewust moet zijn om een oorlog te beginnen.

Ik zou dus willen opteren voor het zwaartepunt op de paraatheid, maar ik wil U niet verhehlen, dat de geweldige nadruk, welke in de Sovjet Unie wordt gelegd op het onderzeebootwapen, dat toch in het bijzonder een werkzaam wapen op lange termijn is, mij wel eens doet twijfelen.

Het is toch vrijwel onaannemelijk, dat alleen met het oog op de eerste klap tegen de scheepvaart, bij het uitbreken van de oorlog, een dergelijk kostbaar instrument wordt opgebouwd en de conclusie ligt dus voor de hand, dat de Sovjet Unie rekent op een langdurige oorlog.

Wellicht speculeert men hierbij op de mogelijkheid, dat de aandrang om het gebruik van strategische atoomwapens te verbieden op de duur succes zal hebben en dat daarmee de eerste fase in belangrijkheid zal dalen. Dit is echter zeker nu niét het geval en mijn persoonlijke mening is daarom, dat absolute prioriteit moet worden verleend aan dié maatregelen van de civiele verdediging, welke de paraatheid moeten handhaven, van de militaire verdediging tegen atoombomaanvallen in de eerste oorlogsfase.

In de tweede prioriteitsgroep moeten naar mijn mening worden opgenomen de maatregelen welke nodig zijn voor bescherming van de semi-militaire doelen en van de bevolking tegen atoombomaanvallen in de eerste oorlogsfase, omdat hiermede de militaire verdediging te land respectievelijk het moreel van de bevolking in die fase zijn gemoeid. Ik kom op dit laatste nog terug.

De maatregelen dienende om een langdurige oorlog te kunnen doorstaan voor zover deze zeer grote financiële konsekventies zouden medebrengen, zullen eerst daarna aan de orde kunnen komen.

Ik wil er op wijzen, dat organisatorische voorbereidingen natuurlijk wél doorŕang moeten vinden en dat ook, in vergelijking met het geheel, bescheiden kosten geen beletsel mogen vormen. Als voorbeeld zou ik willen noemen, dat dus de distributie en rantsoenering geheel moeten zijn voorbereid, maar dat voorraadvorming van b.v. grondstoffen op grote schaal geen hoge prioriteit kan hebben. Wél natuurlijk dient een plan te worden gemaakt hoe de aanwezige voorraden zo goed mogelijk kunnen worden benut en of wellicht door het van tevoren opleggen van zeer bepaalde goederen of grondstoffen met een betrekkelijk geringe uitgave een grote winst in uithoudingsvermogen kan worden verkregen. De planning op lange termijn zal zich m.i. moeten hepalen tot het gedurende een redelijke termijn op zeer laag peil in standhouden van het leven.

Mijne Heren, tot nu toe heb ik, op een enkel ogenblik na aangenomen, dat alle mensen, zonder emoties en zonder angst van ganser harte zullen medewerken aan het winnen van de oorlog en dit is natuurlijk niet overeenkomstig de werkelijkheid.

In de eerste plaats zullen er vele instabielen zijn, die in het gewone vredesbestaan nog net mee kunnen, maar onder oorlogsomstandigheden spoedig afknappen, maar bovendien zullen velen werkelijk normale mensen de verschrikkingen van atoombombardementen niet kunnen verwerken. Dit zal een bijzonder moeilijk probleem vormen, dat moet worden opgevangen.

Ik geloof, dat angst voor het onbekende een zeer grote invloed zal hebben en ik meen daarom dat een behoorlijke verdedigingsvoorbereiding medebrengt, dat bij het volk inzicht wordt gekweekt in de gevaren, maar ook en vooral in de beperking van de nieuwe wapens en in de kansen, dat die wapens hen persoonlijk zullen treffen. In dit verband wil ik iets zeggen over de waterstofbom, welke ik tot nu toe niet in mijn beschouwing heb opgenomen.

Ik geloof, dat er zeer goede redenen zijn, dat de waterstofbom zó deze gebruikt zal worden, slechts zal worden ingezet tegen voor de vijand uiterst belangrijke doelen, dus b.v. tegen de vergeldingswapens. Een gebruik tegen secundaire doelen — en dat is Nederland zeker — lijkt met het oog op de mogelijke gevolgen voor eigen volk wel zeer onwaarschijnlijk.

Ik meen, dat dit gerust kan worden medegedeeld aan ons volk. Wel moet natuurlijk worden gewezen op de mogelijkheid van „fall out” van waterstofbommen op primaire doelen, welke nabij onze grenzen kunnen worden bestookt en moeten beschermingsmaatregelen daartegen worden voorbereid en bekend gemaakt.

In het algemeen is het naar mijn mening noodzakelijk, dat zeer duidelijk wordt gezegd, welke voorzorgsmaatregelen de overheid zal treffen, omdat het vertrouwen, dat „gezorgd” wordt b.v. voor wat betreft de evacuatie — rust zal geven. Voorts is nodig dat *ieder plan* wordt getoetst op zijn mogelijke uitwerking in de moreelsfeer, waarbij het kan voorkomen, dat men bepaalde plannen uit dien hoofde moet opgeven of wijzigen. Ook is een eis, dat alle gezagsdragers zich beraden op wat zij bij de mobilisatie en bij het uitbreken van de oorlog zelf kunnen doen, of laten doen, ter handhaving — liever nog tot opvoering — van het moreel. Ook hier spreekt weer duidelijk, dat de

eigen civiele bestuurders, dus mensen die men kent en waarin men vertrouwen heeft, het woord tot de bevolking richten.

Zelfs bij de voorbereidingen is dit al nodig want er zullen velen zijn, die niet overtuigd zijn van de noodzaak of mogelijkheid van verdediging. Noodzakelijk is m.i., dat men weet waarvoor eventueel een oorlog gevochten zal moeten worden. Nog belangrijker acht ik echter, dat reeds nu het besef ontstaat, dat het opbouwen van een krachtige militaire en ook *civiele* defensie, mijne Heren ik onderstreep civiele defensie, in samenwerking met onze bondgenoten het zekerste middel is om oorlog te voorkomen en dat dit offers zal vragen. Offers in welstand en persoonlijke offers.

Daarnaast zal nodig zijn, dat de hoge waarden, welke in de preambule van het Atlantisch pact zijn genoemd, persoonlijke vrijheid, rechtsorde en democratie als levende werkelijkheid zullen worden beleefd. Dit immers brengt mede het besef, dat in het uiterste geval het trotseren van de verschrikkingen van de oorlog, verkieselijk is boven onderwerping aan een totalitair regime.

Mijne Heren, hier ligt een uiterst belangrijke taak voor de civiele defensie in het atoomtijdperk, een taak, die zich richt op versterking van het medeverantwoordelijkheidsbesef van alle burgers van vrije volken voor de wereld, waarin wij leven.

Gelet op ons verleden zal het goed zijn er de aandacht op te vestigen, dat Nederland thans zal strijden als lid van een machtig bondgenootschap, zodat de idee, „wij kunnen toch niets bereiken“, geen grond meer heeft.

Dit bijbrengen van het medeverantwoordelijkheidsbesef voor de toekomst van de mensheid, in het bijzonder van ons volk, is een kwestie van opvoeding en voorlichting waaraan alle leidinggevende burgers en militairen in eigen kring kunnen en moeten medewerken. Gaat dit medeverantwoordelijkheidsbesef in het volk leven, dan zullen de offers nodig voor de verdediging van ons volk en onze levenswijze met de overtuiging een goede zaak te dienen, worden gebracht.

Mijne Heren, ik heb er reeds enige malen op gewezen, dat militaire en civiele verdediging niet meer los van elkaar kunnen worden gezien. De ene vorm is niet mogelijk zonder de andere en het fundament, waarop deze *totale verdediging* moet worden opgetrokken, is het besef van alle mensen, burgers en militairen, mannen en vrouwen, dat zij mede verantwoordelijk zijn voor het vestigen van een vrede, waarin alle mensen hun eigen leven kunnen leven, bevrijd van vrees en bedreiging.

De Voorzitter:

Ik dank de Admiraal reeds bij voorbaat. Ik hoop, dat straks uiteraard iets uitvoeriger te doen. Ik neem aan, dat U bereid is om eventuele debaters of vragenstellers te beantwoorden.

Mag ik de heren, die dan aan de inleider iets willen vragen of die in debat met de inleider zouden willen treden, verzoeken om zich in de pauze op te geven bij de secretaris, de Kolonel Boots. Ik stel U voor dan nu een kwartier te pauzeren.

P a u z e

De Voorzitter:

Tot mijn genoegen heeft zich een groot aantal heren voor het debat opgegeven, namelijk: de Kolonel d'Engelbronner, de Lt.-Gen. Buurman van Vreeden, de Heer Franke, Mr. Josephus Jitta, de Lt.-Kol. Drs. Broekmeyer, de Ritm. Baron Mackay, de Heer Malta.

Ik heb de heren opgenoemd in de volgorde, waarin zij zich hebben opgegeven.

Zoals U zojuist hebt gehoord, is hier een microfoon. Deze microfoon zal wat de heren zeggen opnemen; wij zullen dit laten uitwerken en daarna aan de heren toezenden. Dan willen deze het gesprokene wel, zonder uiteraard aan de zakelijke inhoud te veranderen, persklaar maken en weer terugzenden aan de Redacteur van het Orgaan, de Generaal Van Hilten.

De Admiraal Kist zal de debaters gelijktijdig, tezamen dus, beantwoorden.

Mag ik dan in de eerste plaats het woord geven aan de Kolonel d'Engelbronner.

De Kolonel E. R. d'Engelbronner:

Mijnheer de Voorzitter. Ik zou graag allereerst de Admiraal Kist mijn dank willen zeggen voor het feit, dat hij de tekst van zijn lezing mij te voren ter inzage heeft willen geven. Ik ben daardoor in staat geweest om zijn veelomvattende lezing enige malen door te lezen, hetgeen de indruk, die de Admiraal met zijn woorden op mij gemaakt heeft vanavond slechts heeft kunnen vergroten.

Ik mag wel de vrijheid nemen, Mijnheer de Voorzitter, indien ik de inleider mijn hulde betuig over de logische lijnen, welke hij heeft weten te vinden in deze zo uitermate moeilijke en duistere materie. Ik geloof ook wel, dat ik de Admiraal in vele opzichten zal volgen en wil ook maar slechts één punt stellen.

Er heerst nog al eens een scherpe controverse tussen verschillende krijgsmacht-delen, bijv. in de V.S.; óók in verschillende publicatiën hier te lande is daarvan de weerslag wel eens te bespeuren, in die zin, dat de stellers dan van mening zijn, dat de beslissing in een algemene atoomoorlog héél vroeg, reeds in de eerste dagen zal vallen; met andere woorden, dat deze beslissing, welke dus een directe invloed heeft op de latere uitslag van de oorlog, feitelijk omstreden wordt — uitgestreden — door de wederzijdse strategische luchtmachten.

De logisch in deze redenering passende gevolgtrekking is dan uiteraard, dat aan land- en zeemacht een aanzienlijk mindere waarde moet worden toegekend. Op de onjuistheid van deze extreme theorie behoef ik hier niet diep in te gaan en kan ik er wel mee volstaan naar mijn idee met te stellen, dat het nooit om de eerste, maar steeds om de laatste beslissing gaat en zo zou zelfs in het extreme door geredeneerd, gesteld kunnen worden dat de laatst overgeblevene van de ene partij, zich met moeite uit het stof oprichtend met een knots zijn enig overgebleven tegenstander de hersenpan inslaat! Op dat moment is pas voor die ene de oorlog gewonnen en voor de ander verloren. Op dat moment is pas de beslissing gevallen.

En nu heeft de Admiraal Kist in het begin van zijn voordracht gezegd en het is terug te vinden in zijn eerste stelling, dat de nieuwe wapenen het zouden kunnen mogelijk maken, dat reeds in de aanvangsfase van de oorlog

— bij *intacte krijgsmachten* — de beslissing zou worden bevochten door het uitschakelen van de civiele sector.

Hieruit zou de naar mijn mening weer de zo uiterst gevaarlijke conclusie kunnen worden getrokken, dat dus die krijgsmachten wel een beetje of zelfs veel minder kunnen. Ik mag wel zo vrij zijn, Mijnheer de Voorzitter, te stellen, dat de Admiraal van te onverdachte huize is om een controverse tussen krijgsmachtdelen onderling of tussen de krijgsmacht enerzijds en de civiele verdediging anderzijds te willen scheppen, of stimuleren. Toch zou ik, gezien het zeer grote belang van zijn lezing en van het door mij in het bijzonder genoemde onderwerp, graag van de Admiraal willen vernemen hoe zijn visie hierop is, vooral ook met het oog op een eventuele prioriteiten-toekenning voor kostenverdeling.

Lt.-Gen. D. C. Buurman van Vreeden:

Mijnheer de Voorzitter. In de eerste plaats zou ik U mijn dank willen betuigen voor de gelegenheid die U mij wilt bieden, om hier een commentaar te geven met betrekking tot het boeiende betoog, dat wij zojuist bij monde van Admiraal Kist hebben mogen vernemen.

In de tweede plaats moge ik de Admiraal Kist dank zeggen voor de welwillendheid, waarmee hij mij de tekst van zijn voordracht tevoren ter inzage heeft willen geven, waardoor ik in staat ben geweest, deze rustig te bestuderen.

Als ik dan overga tot het geven van enig commentaar, dan zou ik willen beginnen met voorop te stellen, dat ik met opzet spreek van commentaar, want deed ik dit niet, dan zou men allicht kunnen veronderstellen, dat ik kritiek zou willen geven en die heb ik niet. Integendeel, ik heb geen kritiek, behoudens wellicht op enkele ondergeschikte punten, die de grote lijn van inleiders betoog slechts zijdelings raken.

Ik ben het met het betoog van Admiraal Kist, zoals ik zei, volkomen eens en ter adstructie van enkele hoofdzaken, zou ik de volgende opmerkingen willen maken.

De grote verdienste van het betoog schuilt m.i. daarin, dat Admiraal Kist „man en paard” noemt. Hij aarzelt niet om de konsekwenties van de atoomoorlog ten voeten uit te schetsen.

Hij aarzelt evenmin om te zeggen, dat een dergelijke oorlog — indien zich onverhoopt een nieuw conflict mocht voordoen — ook *ons* deel zal zijn. De Admiraal laat zich door de geschetste gevolgen echter niet afschrikken, doch stelt de algemene lijn vast, welke — naar zijn oordeel — zal moeten worden gevolgd, om aan het gevaar het hoofd te bieden en de konsekwenties van de zojuist genoemde gevolgen zoveel als mogelijk is te beperken en dit laatste is wel naar mijn oordeel de grootste verdienste van zijn betoog.

Mijnheer de Voorzitter, het nieuwe in de moderne oorlog is inderdaad, dat het wellicht mogelijk is geworden, dat reeds in de beginfase van de strijd, waarbij de wederzijdse strijdkrachten nog intact zijn, een beslissing zou kunnen worden bevochten door uitschakeling van de civiele sector, zomede doorbreking van het moreel van volk en strijdmacht. Daarop zullen alle tegenmaatregelen moeten zijn gebaseerd.

Ook Admiraal Kist gaat van deze onderstelling uit. In dit verband zou ik Uw aandacht willen vragen voor wat de inleider in het begin van zijn betoog

zeide, nl. dat het probleem van de verdediging twee geheel verschillende aspecten heeft en wel ten eerste, het aan vijandelijke vliegtuigen beletten door te breken en hun bommenlast af te werpen en ten tweede, het te boven komen van de ontvangen slag. Met dit — inderdaad juiste, door mij onderschreven — beginsel en in het daarop aansluitende betoog, wordt echter uitsluitend gesproken over de *verdediging* en hare konsekventies. Ik zou in het bijzonder de aandacht willen vragen voor een geheel ander aspect van de verdediging tegen het atoomgevaar, nl. het *offensief* tegen de atoombommenwerpers en tegen de geleideprojectielen van een agressor in hun startplaatsen en in hun bases. Deze offensieve verdediging is een zeer belangrijk aspect van de moderne atoomoorlogvoering, welke niet zal nalaten gunstige invloed te hebben op het eigen moreel.

Mijnheer de Voorzitter, ik heb gemeend op dit aspect te moeten wijzen, hoewel het uiteraard slechts van zijdelingse invloed zal zijn op de beginselen, waarop de verdediging zal moeten worden gevoerd, zoals door de inleider op zo juiste wijze werd uiteengezet.

Met de omschrijving van taak en doel van de civiele sector bij de atoomoorlogvoering, nl. het verlenen van directe steun aan de activiteiten van die onderdelen van de krijgsmacht, welke de plaatselijke luchtverdediging van land en volk verzorgen, zomede het verlenen van steun aan de oorlogvoering als geheel, door het instellen en instandhouden van een economische activiteit gericht op de oorlogvoering, ben ik het dan ook volmaakt eens en in algemene zin mede voor zover betreft de uitvoeringsmaatregelen.

Admiraal Kist betoogt verder, dat het probleem waarvoor de civiele verdediging zal komen te staan, overeenkomstig is aan het probleem van de militaire strijd te land, waar het streven is gericht op het *niet* bieden — zoals hij zeide — van goede doelen aan de atoomwapens, verspreiding dus, doch met de mogelijkheid van snelle concentratie om doorbraak van vijandelijke eenheden te beletten en dan na het geven van een klap weer snel te verspreiden. Beweeglijkheid en verspreiding betekenen moeilijke centrale bevelvoering, dus meer zelfstandigheid en groter eigen verantwoordelijkheid op lager niveau, zowel bij militaire als civiele operaties.

Mijnheer de Voorzitter, dit beginsel wordt in de nationale sector reeds geruime tijd toegepast en bij oefeningen en besprekingen wordt op dit principe bij voortduring de aandacht gevestigd; het is in de territoriale verdediging van ons land een algemeen erkend beginsel en het behoeft op grond daarvan geen nader betoog mijnerzijds, dat met een overeenkomstig principe voor wat betreft de civiele sector, geheel wordt ingestemd. Dat er onder dergelijke omstandigheden ook in de civiele sector gecommandeerd zal moeten worden op straffe van volkomen chaos, zal evenmin op tegenspraak stuiten.

Wanneer de inleider even later echter betoogt, dat de parallel tussen civiele en militaire operaties — behalve voor de mobiele colonnes van de B.B. — ophoudt t.a.v. de concentratie van arbeidskrachten ná een aanval, dan kan ik daarin niet geheel met hem medegaan, want ook in de militaire sector zal onder bepaalde omstandigheden verspreiding op geringer schaal moeten plaats vinden dan gewenst zou zijn, zodat ook in die gevallen zoveel mogelijk in dekkingsmogelijkheid zal moeten worden voorzien en eventuele verliezen zullen moeten worden aanvaard.

Ten aanzien van de vraag, wie de civiele acties zal moeten bevelen stelt

de inleider, dat — waar het hier operationele noodzaak betreft — het militaire gezag zonder enige twijfel kan optreden, doch, dat het gewenst is, de werkelijke uitvoeringsopdrachten te doen uitgeven door de daarvoor in aanmerking komende civiele autoriteit. Ik kan de Admiraal verzekeren, dat dit beginsel van militaire zijde zeker geen tegenkanting zal ondervinden; voor ons geldt, dat bij de hantering van het militair gezag, de uitvoering aan de civiele instanties zal worden overgelaten, waarbij de militaire gezagsdragers uiteraard een zekere supervisie zullen voeren. Daarbij is de coördinatie met de militaire sector gewaarborgd, o.m. door detachering van liaison-officieren bij de daarvoor in aanmerking komende B.B.-staven, terwijl voorts zeer nauwe samenwerking tussen territoriale bevelhebbers en commandanten met de betrokken civiele functionarissen is vereist, meer in het bijzonder — met betrekking tot de samenstelling en uitvoering van de door Admiraal Kist genoemde plaatselijke operatieplannen.

Juist is de door inleider geponeerde stelling, dat gedurende de eerste fase van betrekkelijk korte duur, waarin beide partijen elkaar heftig met atoomwapens bestrijden, logischerwijze de meeste aandacht zal worden geschonken aan het uitschakelen van de gevaarlijkste tegenstanders, nl. de luchtmachten, doch dat in Europa de grondstrijdkrachten daarbij een rol zullen spelen om bezetting van de luchtverdedigingsinstallaties door vijandelijke strijdkrachten te voorkomen. Doch juist om die reden kan niet al te zeer worden gerekend op medewerking van territoriale troepen in het kader van de hulpverlening door de niet getroffen en aan de getroffen. Het spreekt van zelf, dat waar enigszins mogelijk, door territoriale onderdelen bijstand zal worden verleend bij de verzorging van verdrevenen en daarna om het economische leven voortgang te doen vinden.

Daarbij dient echter te worden bedacht, dat de mogelijkheid niet is uitgesloten, dat de territoriale troepen, juist in de periode volgend op het werpen van één (of meer) atoombommen in actie zullen moeten komen voor de uitvoering van hun zuiver militaire taak en dan niet beschikbaar zullen zijn voor andere opdrachten. Een vergelijking tussen het Verenigd Koninkrijk en Nederland gaat naar mijn oordeel niet op, omdat de ligging van deze landen in West-Europa en in het oorlogsgebied, strategisch en ethnografisch van totaal verschillende aard is, omvang en diepte der beide landen belangrijke verschillen vertonen en derhalve aan het optreden van territoriale troepen in elk der beide landen geheel andere eisen dienen te worden gesteld. Zelfs een vergelijking tussen Nederland en België of Frankrijk, welke toch alle zijn gelegen op het West-Europese vasteland, is moeilijk te maken en ook daarvoor geldt n.m.m. dat de locale omstandigheden grote invloed zullen uitoefenen op de mate waarin door territoriale eenheden kan worden medegewerkt aan de civiele verdediging.

Mijnheer de Voorzitter. Ik heb gemeend te moeten volstaan met dit punt te stellen, zonder daar verder op in te gaan, aangezien deze vergadering daarvoor — naar mijn oordeel — niet de aangewezen plaats is.

Ik kan volkomen meegaan met de stelling, dat bij de bestrijding van de gevolgen van atoombombardementen aan de plaatselijke organisaties — meer dan vroeger het geval was — hulp van buiten zal moeten worden verleend en dat daarbij het accent — meer dan voorheen — op de mobiele colonnes zal komen te liggen.

Met Admiraal Kist twijfel ik aan de mogelijkheid om te evacueren, schepen

uit de grote havens te verspreiden, dan wel B.B. en in het bijzonder de mobiele colonnes te mobiliseren, voordat de mobilisatie van de luchtverdediging is tot stand gebracht. Overigens is het vraagstuk van de civiele mobilisatie en de coördinatie daarvan ten opzichte van de militaire mobilisatie er een van zodanige omvang, waarbij zich zoveel problemen voordoen, dat ik meen, mij hier en thans van het geven van een oordeel terzake te moeten onthouden.

Tenslotte, Mijnheer de Voorzitter, zou ik nog willen zeggen, hoezeer ik met Admiraal Kist van oordeel ben, dat in de allereerste plaats nodig is een uitstekend werkend waarschuwings- en inlichtingsstelsel, zowel in de civiele als in de militaire sector. Daarop kan n.m.m. niet genoeg de aandacht worden gevestigd, omdat de daaruit verkregen berichten en inlichtingen in feite de grondslag vormen voor het nemen van beslissingen ten aanzien van de nodige maatregelen. Het behoeft wel geen betoog, dat daarbij coördinatie van de civiele en militaire organisaties, o.m. door uitwisseling van gegevens is vereist.

Ik heb gezegd.

De Heer G. J. D. Frank en :

Mijnheer de Voorzitter, de Heer Mijnlieff is tot zijn spijt hedenavond verhinderd hier aanwezig te zijn, maar hij heeft mij gevraagd, datgene naar voren te brengen, wat hij hier graag persoonlijk hedenavond had willen zeggen.

Gaarne, Mijnheer de Voorzitter, mag ik U dankzeggen voor de gelegenheid, die U mij wilt geven om aan dit verzoek te voldoen.

De Heer Mijnlieff had het volgende naar voren willen brengen: „Ik zou de Admiraal Kist gaarne in de eerste plaats dank willen zeggen voor het feit, dat hij mij zijn uiterst belangwekkende rede van hedenavond 10 dagen tevoren in afschrift heeft toegezonden, daarbij de hoop uitsprekende, dat ik er aanleiding in zou kunnen vinden tot discussie. Die aanleiding is er inderdaad. Want hoewel ik met de strekking van het betoog van de Admiraal, behoudens een uitzondering, waarop ik straks nog even terug kom, vrijwel volledig instem, heeft zijn streven het probleem van de civiele verdediging in de eerste plaats langs rationele weg te benaderen, naar mijn bescheiden mening hier en daar geleid tot een formulering, welke gemakkelijk misverstand en — wat erger is — verzet zou kunnen verwekken. Weliswaar wijst de Admiraal er nadrukkelijk op, dat een zuiver rationeel optreden in de praktijk niet altijd mogelijk zal zijn, omdat wij met mensen en niet met robots te maken hebben.

Desalniettemin zou de bouw van zijn betoog toch de indruk kunnen wekken in strijd met de bedoeling van de geachte inleider, dat het rekening houden met morele overwegingen eigenlijk leidt tot betreuwenswaardige concessies. Ik zeg „in strijd met de bedoeling van de inleider“, omdat hij zijn volle instemming betuigt met de uitspraak van de Generaal Mäthou, dat civiele verdediging is „bestuur in oorlogstijd“. Deze stelling, die ik als axioma zou willen beschouwen betekent, dat bij alles wat bij deze vorm van bestuur komt kijken, het menselijke, het morele, het sociale en het sociologische element op de voorgrond staat.

Het gaat niet om de vraag, hoe wij in een denkbeeldige wereld met denk-

beeldige wezens de gevaren van de atoomoorlog kunnen bezweren, maar om de vraag, hoe wij in ons land, ons volk met al zijn verworvenheden, zijn idealen en zijn overtuigingen, duidelijk kunnen maken, dat als wij de oorlog kunnen bezweren, dit alleen kan door sterk te zijn en nuchter de gevaren onder ogen te zien en hoe wij ons volk duidelijk kunnen maken, dat als een nieuwe oorlog niet vermeden kan worden, ondanks alle verschrikkingen van herhaalde atoombomaanvallen, hevige en frequente aanvallen met brisant- en brandbommen en misschien zelfs met strijdgassen — en dat is de realiteit van een nieuwe oorlog voor ons land — toch binnen ons bereik ligt om zonder een onredelijk groot aantal slachtoffers het hoofd boven water te houden en deze bajert te overleven en de krachten op te brengen om, zowel in militair als in civiel opzicht datgene te doen wat nodig is om de uiteindelijke overwinning en een werkelijke vrede te behalen.

Er is nog iets in het betoog van de geachte inleider, dat tot misverstand kan leiden, namelijk zijn streven aan te tonen, dat het wezen van de atoomoorlog geheel afwijkt van wat wij tot nu toe hebben meegemaakt of hebben voorbereid. Ik vrees, dat hieruit conclusies zouden kunnen worden getrokken die bepaald onaanvaardbaar zijn. Ik denk daarbij aan de taakomschrijving, die de geachte inleider geeft voor de civiele sector van de verdediging bij de atoomoorlogvoering en waarin hij als nieuw element noemt: *het verlenen van directe steun aan de activiteiten van die onderdelen van de krijgsmacht, welke de plaatselijke luchtverdediging (van land en volk) verzorgen.* Of, zoals hij in onmiddellijke aansluiting daaraan formuleerde: „men zou kunnen zeggen, de civiele verdediging had vroeger en heeft nog een taak, primair gericht op het instandhouden van de civiele inspanning, *thans is er bij gekomen een taak gericht op het handhaven van de militaire paraatheid tegen atoombomaanvallen.* Deze nieuwe taak van de civiele verdediging heeft tot gevolg, dat veel minder dan vroeger de civiele en de militaire taken afzonderlijk kunnen worden gezien. *De taken vloeien als het ware inèèn.*” En daaraan werd dan nog toegevoegd, de vergelijking met de primitieve stammen-gemeenschap, waarvan in de ure des gevaars alle leden de strijdmacht vormden.

U zult uit deze aanhalingen begrijpen, Mijnheer de Voorzitter, waarom ik bang ben voor onaanvaardbare conclusies uit deze formulering. De beide wereldoorlogen hebben ons al de noodzaak van een totale verdediging aangetoond, maar dit betekent allerm minst, dat er geen verschil meer is tussen burgerlijk en militair, ook in volkenrechtelijk opzicht.

Natuurlijk, wij kunnen uitgaan van de theorie van het speldekussen aan de binnenkant: geeft iedereen een stengun en laat de vijand dan maar eens proberen de zaak te bezetten. Ik geloof echter niet, dat militair-technisch gezien de ontwikkeling van de verdediging in die richting gaat en ik ben er zeker van, dat een dergelijk systeem van totale militarisatie of van op grote schaal georganiseerd frantircurschap, volkomen indruist tegen de bedoelingen van overheid en volk. Uit het context blijkt, dat ook de geachte inleider deze bedoeling niet heeft. Maar waarom dan zo de nadruk gelegd op de bijstand door de burger te verlenen aan de militaire verdediging, onder mededeling, dat dit geheel iets anders is van wat wij tot dusver hebben gekend. Wat de geachte inleider op dit punt verlangt en terecht verlangt, is niets anders dan dat de burgerbevolking de werkzaamheden verricht, zoals die in de Oorlogswet van 1899 en — impliciet — in Landoorlogsreglement van

1907 zijn voorzien en volkenrechtelijk toelaatbaar zijn verklaard. Werkzaamheden dus van nadrukkelijk *niet* uitsluitend militaire aard.

Ik geloof intussen, Mijnheer de Voorzitter, dat het goed is, dat de geachte inleider vanavond gewezen heeft op de onmisbaarheid en onvervangbaarheid van deze mede door burgers mede in het kader van de civiele verdediging, te verrichten werkzaamheden. En ik ben het geheel met inleider eens, zoals bij mijn „bestuurlijke” benadering van het probleem vanzelf spreekt, dat de verdediging in de civiele sector — wil zij slagen — voorlichting en nog eens voorlichting vraagt. Voorlichting over de gevaren die ons bedreigen, voorlichting over de maatregelen die daartegen kunnen worden genomen, moeten worden genomen, zullen worden genomen, opdat *ieder* wete wat hem te wachten en te doen staat en wat hij ook uit volkenrechtelijke overwegingen moet nalaten. Opdat men wete de noodzaak, de mogelijkheid en de juiste proporties van alle maatregelen en zich niet verlieze in wilde speculaties over de situatie die zou ontstaan, wanneer de hemel valt.

Mijnheer de Voorzitter, de opmerkingen die ik tot nu toe heb gemaakt, betreffen meer de formulering dan de werkelijke inhoud van het betoog van de geachte inleider. Wat dit laatste betreft is er m.i. nauwelijks sprake van meningsverschil. Dit meningsverschil is echter wel aanwezig ten aanzien van één punt, waarop ik in het begin van mijn uiteenzetting al even doelde, alwaar de geachte inleider het volgende opmerkt:

„De militaire leiding zal echter aan de civiele instanties moeten aangeven, welke militaire objecten van zodanige waarde voor de instandhouding van de militaire verdediging in de eerste oorlogsfase zijn, dat het verantwoord moet worden geacht bij het blussen van branden, het redden van slachtoffers, het opruimingswerk en het herstelwerk in de onmiddellijke omgeving van die objecten prioriteit te verlenen aan het voor het vervullen van de militaire taak noodzakelijke werk.

Mijne Heren, ik wijs er op, dat dit een zware verantwoordelijkheid legt op de militaire leiding, want het kan om vele mensenlevens en om vele nuttige bouwwerken, bedrijven en woonruimten gaan. Hiertegenover staat, dat, wanneer de eerste oorlogsfase niet wordt doorstaan de oorlog verloren is.”

Ik ben het hiermede in de meest volstrekte zin oneens. Het is m.i. ook volstrekt onmogelijk. Van tweeën één: Er is naast de militaire verdediging een civiele verdediging, gelijk ook de geachte inleider wil, of de civiele verdediging wordt onder militaire verdediging geplaatst. De bepaling van het zwaartepunt bij een catastrofe zal steeds in één hand moeten liggen. Het militaire belang kan vooraf worden onderstreept, in de instructie kan worden opgenomen aan bepaalde militaire objecten bijzondere aandacht te besteden en zo mogelijk absolute voorrang te verlenen, maar het laatste woord berust hier bij de civiele leiding, of, wanneer ingegrepen moet worden, bij de regering.

Tenslotte, Mijnheer de Voorzitter, nog een enkele opmerking over de gezagsuitoefening en de bevelsvoering in de civiele sector. Ik ga hier niet diep op in, omdat de inleider slechts in enkele hoofdlijnen zijn visie heeft gegeven.

Eén opmerking verdient echter bijzondere aandacht, namelijk dat men de bevelsorganisatie van de gehele civiele verdediging zou kunnen zien als rond de B.B. opgebouwd. Wanneer de geachte inleider hiermede bedoelt te zeggen, dat voor de bevelsvoering bij de civiele verdediging zo mogelijk een beroep op de bijstand van het B.B. verbindingssysteem wordt gedaan, ga ik accoord.

Dat de Nationale Commandant B.B. de provinciale Commandanten en de plaatselijke Hoofden B.B. in staat zouden zijn naast hun omvangrijke B.B.-taak ook nog de civiele verdediging in ruime zin, met alles wat daarbij komt kijken, te organiseren, te coördineren, te leiden en te bevelen, acht ik uitgesloten.

Ik hoop, Mijnheer de Voorzitter, dat de geachte inleider mijn opmerkingen en mijn kritiek wil zien als het voldoen aan zijn verzoek om in discussie te treden en bovenal als een bewijs van de grote belangstelling en waardering, waarmede ik van zijn nieuwe verschieten openende beschouwingen heb kennis genomen."

Mr. O. W. S. Josephus Jitta :

Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heren,

Met grote belangstelling heb ik geluisterd naar de voordracht van Admiraal Kist over een onderwerp, waarbij ook ik door mijn werkzaamheden persoonlijk ben betrokken. Evenals de Admiraal moet daarom ook ik er de nadruk op leggen, dat wat ik zal zeggen, geen enkele officiële status heeft en niet meer weergeeft dan een *persoonlijke* mening.

Ik ben de Admiraal dankbaar, dat hij mij te voren inzage van zijn voordracht heeft willen geven, zodat ik mijn gedachten in rust heb kunnen vormen. Dat ik het woord verzocht heb, is *niet*, omdat ik het met het door de Admiraal gesprokene niet in grote trekken eens zou zijn. Integendeel. De Admiraal heeft gesproken van de noodzaak tot een rangorde van prioriteiten te komen. Dat is een vraagstuk van bijzondere actualiteit en urgentie. Met reden heeft de Admiraal gewezen op de grote verantwoordelijkheid van hen, die deze prioriteiten zouden moeten stellen. Want het stellen van prioriteiten is een keuze en een keuze betekent onvermijdelijk het aanvaarden van een zeker risico.

Over de vraag, welke risico's verantwoord zijn en welke niet, kan men van mening verschillen. Daarom kan niemand *zijn* keuze als *de* absoluut juiste en de enig mogelijke staande houden. Er zal altijd twijfel blijven. Wel kan ik er misschien toe bijdragen de onzekerheidsmarge die ook de Admiraal noodzakelijkerwijs heeft moeten laten bestaan, enigermate te vernauwen. Bovendien zou ik wellicht enkele van de door de Admiraal voor de civiele sector aangeduide prioriteiten wat nader kunnen preciseren.

Ik vat mijn standpunten in de volgende punten samen:

1. Elke organisatorische opzet van onze defensie, in de civiele zowel als in de militaire sector, neemt zijn uitgangspunt in de tweeledige doelstelling van NATO, toegepast op de bijzondere strategische positie van ons land.
2. Deze tweeledige NATO-doelstelling is:
primair: preventief door het opbouwen van een zo sterk „deterrent”, dat oorlog geen lonend middel ter verwezenlijking van de gestelde politieke doeleinden meer kan vormen;

secundair: defensief teneinde agressie te weerstaan, voor het geval dat de preventie zou falen.

3. Het spreekt vanzelf, dat de eerste doelstelling, de *preventieve*, boven de tweede, de *defensieve*, prevaleert. Dat is niets nieuws, het heeft in alle tijden t.a.v. alle defensieve allianties gegolden.
4. *Nieuw* is echter, dat daaraan bij de huidige oorlogsmethoden ook praktische konsekwenties kunnen worden verbonden. Bij de conventionele wijze van oorlogvoeren had het stellen van deze rangorde weinig zin, omdat *dezelfde* middelen, waarvan gehoopt werd, dat zij door hun afschrikkende werking de oorlog zouden voorkomen, ook zouden moeten dienen om eventuele agressie te weerstaan.
5. Op *dit* punt zijn nu de klassieke opvattingen radicaal door de nucleaire oorlogvoering, en met name door de waterstofbom doorbroken. Ik zou willen onderstrepen, wat door de Admiraal gezegd is, nl. dat wij hier met een geheel nieuwe situatie hebben te maken en wel zo fundamenteel nieuw, dat zij zich met geen enkele invoering van welk nieuw wapen ook, in het verleden laat vergelijken.
6. Tot dusver betekende de invoering van een nieuw wapen wat meer vernietigende werking, of wat minder omslachtigheid in het gebruik. Het was steeds een kwestie van wat meer of wat minder; de verandering t.o.v. het verleden was *gradueel*. De waterstofbom echter heeft met zijn *absoluut* vernietigende werking een *principiële* verandering teweeg gebracht.
7. Waar is gebleven het „*si vis pacem para bellum*“; het is zelfs meer waar dan het ooit te voren geweest is; maar het is *niet* meer waar dat dezelfde middelen, die nodig zijn om een daadwerkelijke verdediging te voeren, ook *alle* nodig zijn, om het preventieve effect te sorteren. Dat geeft ons voor de eerste maal de mogelijkheid van een keuze.
8. De preventieve werking nu is, zo al niet uitsluitend, dan toch in de allereerste plaats bij de strategische luchtmacht gelegen. Natuurlijk zijn er daarnaast ook conventionele strijdkrachten nodig om de strategische luchtmacht in staat te stellen haar opdracht uit te voeren. Maar zij zijn daarbij hulpmiddelen met een, van de strategische luchtmacht *afgeleide* waarde. Bij de daadwerkelijke verdediging hernemen die conventionele middelen echter hun oude rechten. Hun waarde wordt daarbij niet langer uitsluitend bepaald door de hulpdiensten, die zij de strategische luchtmacht kunnen verlenen.
9. Het is niet aan mij om na te gaan in hoeverre dit tot praktische konsekwenties t.o.v. de militaire sector zou kunnen leiden. Maar wél kan ik trachten aan te geven, wáár in een dergelijke gedachtengang de betekenis van de civiele verdediging is gelegen.

10. Over het geheel genomen is de *preventieve* werking van de civiele verdediging een indirecte. Een uitzondering zou men daarbij kunnen maken voor *die* civiele functies, die noodzakelijk zijn om de militaire organen in staat te stellen hun taak te volvoeren. Dat wil zeggen, *die* militaire organen, die in het kader van de preventie essentieel zijn. Daarom kan ik in het bijzonder instemmen met het door Admiraal Kist geïntroduceerde criterium, waarbij de urgentie van bepaalde voorzieningen in de *civiele* sector getoetst wordt aan hun *militaire* waarde. Ik ben het er ook mee eens, dat dit criterium niet ten aanzien van *alle* civiele projecten op strikt konsekwente, zuiver rationele wijze kan worden toegepast.
11. Thans de militaire en de civiele verdediging tezamen nemend, en uitgaande van het prevaleren van de preventieve boven de defensieve functie, kom ik tot de volgende rangorde van prioriteiten:
- a. die strijdkrachten, waaraan de „massive retaliation” zou toevallen, als de preventie zou falen en voorts al datgene, dat dient ter *directe* ondersteuning van deze taak;
 - b. al datgene, dat dient om de *mogelijkheden* van een strategische overvalling te beperken, met name dus de luchtverdediging met de daarbij behorende waarschuwingssystemen en conventionele middelen;
 - c. het mobilisabel en bedrijfszeker maken van *die* civiele diensten en organen, die de hierbovengenoemde militaire functies rechtstreeks ondersteunen;
 - d. al datgene, dat dient om het *effect* van een strategische overvalling te beperken; in de eerste plaats door spreiding, waarbij wij ons wel moeten realiseren, dat de praktische mogelijkheden in dit opzicht beperkt zijn en zich in hoofdzaak wel tot personen en goederenvoorraden zullen bepalen. Het preventief effect hiervan is bescheiden; het belang van deze maatregel moet vooral vanuit de gezichtshoek van de „survival” worden gezien;
 - e. in de laatste plaats datgene, dat nodig is voor een vol te houden oorlogsinspanning op langere termijn. Preventief effect is hier uiteraard niet geheel afwezig, maar het is toch wel zeer op het tweede plan geraakt.
12. Blijft de vraag, welke civiele functies dat in de verschillende prioriteitsgroepen zijn. Het is voor mij niet twijfelachtig, dat het hierbij in de eerste plaats, en *juist* ook uit *militair* gezichtspunt, om het transportwezen en om de telecommunicaties gaat en bijgevolg ook om de energievoorziening, nodig om de beide eerstgenoemde te laten functioneren. Daarmee hebben wij tevens die diensten te pakken, die hetzij door een grote veelsoortigheid van middelen — zoals in de transportsector — hetzij door de koppeling der netten — zoals in de sector van de energievoorziening — *intrinsiek* over uitwijkmogelijkheden en elasticiteit be-

schikken, en ten aanzien waarvan dientengevolge ook met een redelijke kans op succes, bepaalde beveiligingsmaatregelen kunnen worden genomen. Dit houdt in, dat ten aanzien van deze diensten bepaalde operationele organen worden opgericht als voorgesteld door Admiraal Kist, teneinde storingen te verhelen.

13. Het zal U opvallen, dat ik de burgerlijke verdediging in de zin van de B.B. en de onverbrekkelijk daarmee samenhangende diensten van de volksgezondheid, niet heb genoemd. Hun waarde ten aanzien van de preventie is betrekkelijk, maar ik geloof, dat wij hiër op een punt zijn gekomen, waar het pad — niet van de zuivere rede — maar wél van de dwingende rationaliteit moet worden verlaten. Hun waarde is allereerst in de „survival” gelegen en ik geloof niet, dat op dit stuk, waar het gaat om het voortbestaan van ons volk, enig risico mag worden genomen, dat zich mogelijkerwijs laat vermijden.
Het verdere kan wachten. Natuurlijk is deze uitspraak te grof, te ongenueanceerd, maar het is de grondgedachte.
14. Mijnheer de Voorzitter, laat mij voorkomen, dat er een misverstand ontstaat, waartoe ik zeker aanleiding heb gegeven. Ik heb gesproken van een keuze en daarbij geopteerd voor datgene, dat in het kader van de preventie noodzakelijk is. Het was niet een keuze tussen wat men moet doen en kan laten. Ik heb niet de onbelangrijkheid, laat staan de overbodigheid willen aantonen van enige voorziening, die thans in de militaire of in de civiele sector noodzakelijk wordt geacht. Het is een keuze t.a.v. het tijdstip van uitvoering, een prioriteitenregeling dus, bedoeld om zo nodig een impasse te vermijden, waarin het militair *noodzakelijke* op het politiek en financieel *mogelijke* zou zijn vastgelopen.
Laten wij niet de vergissing begaan te menen, dat financiële en politieke bezwaren als zodanig, minder reëel zijn dan onze wensen, en laat ons vooral niet denken, dat zij zouden kunnen worden overwonnen door alléén maar overtuigend te zijn.
15. Ik kan mij voorstellen, dat bij U de vraag opkomt, of niet bij mijn zienswijze te veel op één kaart wordt gezet en te grote risico's worden genomen. Is het uitgangspunt juist, is het zeker, dat, als de preventie zou falen, het allergevaarlijkste wapen ook inderdaad zal worden gebruikt? Onzekerheid op dit punt zou de preventieve werking in hoge mate ontkrachten en de risico's aanzienlijk verzwaren.
16. Wat dit betreft, geloof ik, dat wij ons geen enkele illusie mogen maken. Het zou een valse illusie zijn. Wij moeten onder ogen zien, dat als de preventie zou falen, een ramp van onvoorstelbare omvang over de wereld zou komen, omdat juist *daarin* de kans is gelegen, dat deze beker aan ons voorbij zal gaan. Daarom kan ik ook niet geloven in ongetwijfeld door vaak nobele motieven geïnspireerde theorieën, die zich aandienen als „graduated deterrence”. Zij kunnen tot niets anders leiden dan de ondermijning van de preventie en zij trekken een wissel op tevoren overeengekomen spelregels, die — als het onverhoopt tot een uitbarsting zou komen — niet zal worden gehonoreerd.

17. Ik erken, dat de door de Admiraal gesignaleerde grootscheepse opbouw van het Russische duikbootwapen aanleiding tot twijfel kan geven. Maar wat zegt dit tenslotte anders dan dat — zoals ook door de Admiraal reeds als mogelijk verondersteld werd — Rusland voorbereid is voor het geval dat zijn streven om de atomische wapens buiten de wet te stellen, slaagt? Het zegt *niets* ten aanzien van de preventie zelf.

Het betekent wèl, dat Rusland voorzieningen heeft getroffen, voor het geval dat het, ondanks alle preventie, tot een oorlog zou komen en dat dat een oorlog van langere duur zou zijn. Voorzieningen, die *op den duur* ook door het Westen moeten worden getroffen.

Mijnheer de Voorzitter, men kan mij tegenwerpen dat ik spreek over een strategische luchtmacht, die wij in Nederland, op het vasteland van Europa, en zelfs in NATO-verband niet hebben, en voor een waterstofbom, waarvan het nog zeer de vraag is, of deze ooit boven *Nederlands* grondgebied zal worden geworpen. Dat betekent, dat op mijn algemene zienswijze bepaalde correcties nodig zijn. Ik bepaal mij thans tot de grondgedachte en geloof overigens niet, dat die correcties van bijzonder ingrijpende aard zouden zijn.

Mijnheer de Voorzitter, niemand kan in deze zo zware en nog slechts zo ten dele doorgronde problemen tot een vaststaand oordeel zijn gekomen. Met hoe grote stelligheid ik wellicht ook heb gesproken, veel ervan is misschien uit de behoefte aan discussie, dus uit twijfel, geboren.

Ik dank U.

Lt.-Kol. Drs. M. W. J. M. Broekmeijer :

Mijnheer de Voorzitter, ik dank U zeer voor de gelegenheid, die U mij biedt om enkele vragen aan de inleider te stellen. Ik zou ook de Admiraal Kist mijn bijzondere dank willen betuigen voor het feit, dat hij mij de tekst van te voren ter inzage heeft gegeven, waardoor ik deze heb kunnen bestuderen.

Ik geloof, dat de geachte inleider het zeer scherp heeft gezegd en ook zeer duidelijk, nl. dat wij het economisch potentieel van een land op grote waarde moeten schatten en dat wij in dit opzicht zeer weinig risico's kunnen nemen. Men zal dus in de toekomstige oorlog grote aandacht besteden aan de bescherming van het economisch potentieel. Maar, wanneer wij het dan zo bezien, dat dit potentieel dus ook een belangrijk doel is geworden in de oorlogvoering, dan moeten wij in de strategische luchtmacht ook het middel zien om dat economisch potentieel bij de tegenstander te vernietigen. Evenzo zal de tegenstander dat omgekeerd bij ons kunnen proberen te doen.

Wanneer wij ons dus willen bewapenen en er voor willen zorgdragen, dat ons economisch potentieel niet wordt ontwricht en wij ons defensief vermogen daardoor verliezen, dan zal het ook nodig zijn, om te beschikken over de middelen, waarmee wij het economisch potentieel van de tegenstander kunnen aanvallen en hem daardoor — door deze dreiging — kunnen weerhouden van een oorlog. Wanneer wij onze offensieve luchtmacht, die dus in NAVO-verband vooral neerkomt op de offensieve luchtvloot van de Amerikanen en in beperkter mate van de Engelsen, bezitten, dan hebben wij een

middel tot offensief optreden. Maar aan de andere kant moet er ook mee rekening worden gehouden, dat de Russische strategische luchtvloot omgekeerd ook ons potentieel kan aanvallen. Ook die dreiging t.o.v. ons potentieel bestaat in hoofdzaak uit strategische luchtmacht en eventueel ook uit geleideprojectielen. Wanneer wij dus de beste verdediging zouden willen geven aan ons eigen potentieel, dan geloof ik, dat wij er daarom voor moeten zorgen, dat wij de vrede afdwingen vóór die tijd, door groter offensief vermogen in de lucht, omdat de luchtmacht in de eerste plaats het middel is, wat over grenzen en kustlijnen heen, het potentieel op de beste wijze kan aanpakken.

Wanneer de Admiraal Kist stelt, dat die oorlog waarschijnlijk in de eerste fase zeer krachtig zal zijn en misschien zelfs zeer beslissend, dan moeten wij dus ook bij de luchtverdedigingsorganisatie er van uit gaan, dat wij daarbij incalculeren de verliezen, die wij zullen hebben en het oog houden op het incasseringsvermogen dat wij bezitten.

En nu gaat het er om in hoeverre wij de luchtverdediging opbouwen. De Admiraal stelde, dat hij graag door die bedreiging van het economisch potentieel een krachtige civiele verdediging nodig acht en ik zal zeker niet willen bestrijden, dat die civiele verdediging een grote betekenis heeft — een grote waarde — maar, zolang wij de luchtverdediging niet krachtig genoeg maken, zal ondanks alle inspanning voor de civiele verdediging, een grote massa vernietigingsmiddelen op ons land en ook op andere landen geworpen kunnen worden.

Ik geloof, wanneer wij in beschouwing nemen de bedragen, welke verbonden zullen zijn aan de opbouw van de civiele verdediging — wij kunnen slechts een schatting doen, misschien 500 of 600 miljoen — dat grote bedragen in de civiele verdediging zullen moeten worden geïnvesteerd.

De vraag, die ik de Admiraal Kist dan zou willen stellen is deze. Is het niet beter om de luchtverdediging zo krachtig mogelijk te maken — om die te doen beschikken over middelen, waardoor wij zo min mogelijk vijandelijke luchtmachteenheden boven ons land krijgen en in het algemeen boven het NAVO-gebied?

Ik geloof, dat wij op dit punt een gevaarlijke situatie hebben. Wanneer wij praten over de civiele verdediging in de zin, zoals de Admiraal Kist ons naar voren heeft gebracht, dan accepteren wij daarmee in zeker opzicht, dat wij onze middelen, die wij ter beschikking moeten hebben, verdelen, behalve over de zeemacht, de landmacht en de luchtmacht, ook over de civiele verdediging. Het gaat er zeker in bepaalde gevallen om, dat het laatste wapen dat wordt gebruikt, misschien de oorlog beslist, maar dat kan ook het laatste squadron bommenwerpers zijn, die hun offensieve aanvallen doen op het potentieel.

De luchtverdediging in zijn huidige vorm is zeker niet waterdicht; die zal altijd de mogelijkheid nog geven om door te dringen. Ik geloof daarom, dat het nuttiger en beter is, dat wij in het Westen meer aandacht gaan besteden aan de research, waardoor wij gaan beschikken over die elektronische tegenmaatregelen en over die elektronische hulpmiddelen, welke in samenwerking met jachtvliegtuigen en geleide projectielen en welke middelen men anders daarvoor nog kan ontwikkelen, waardoor wij een hechte luchtverdediging krijgen en een betere bescherming dus juist voor dat economisch potentieel, hetwelk wij in stand willen houden.

Het is in het Westen — in de NAVO — dat men aan de research maar relatief weinig aandacht besteed en het is niet alleen op het terrein van het toegepast wetenschappelijk onderzoek, maar ook op het terrein van het zuiver wetenschappelijk onderzoek, dat men te weinig doet. Ik geloof, wanneer wij bestuderen, wat Rusland op dit punt ontwikkelt en hoever reeds deze is gevorderd op het gebied van de ontwikkeling van de moderne wapens en op electronisch gebied, dat wij dus voorzichtig moeten zijn met het te veel aandacht besteden in financieel opzicht aan de civiele verdediging, hoe nuttig aan de ene kant ook, maar waardoor wij ook de middelen verzwakken, die wij moeten hebben en bezitten om ons een perfecte luchtverdediging te geven. Daarnaast blijft de behoefte aan de offensieve middelen om uiteindelijk de tegenstander de vrede te kunnen afdwingen.

Ik zou dus graag aan de Admiraal Kist willen vragen of hij in dit opzicht dus niet de aandacht voor de civiele verdediging iets te zwaar opeist en of wij niet te weinig daardoor besteden aan het zuiver wetenschappelijk en het toegepast wetenschappelijk onderzoek, welke beide naar mijn mening alleen een hechte basis vormen voor het voorkomen van de vernietiging van ons potentieel.

Ik dank U zeer, Mijnheer de Voorzitter.

Res. Ritmeester R. A. B a r o n M a c k a y :

Ik ben mij bewust, dat er enige vrijmoedigheid voor nodig is om na zoveel doorwrochte reden van voorzangers, hier incens onvoorbereid te gaan staan, maar het enige antwoord, dat ik daarop kan geven is, dat ik huzaar ben en dus altijd voor verrassingen heb moeten staan en heb geleerd verrassingen op korte termijn te beantwoorden. Inmiddels Mijnheer de Voorzitter, ben ik U dankbaar dat U mij de gelegenheid geeft om twee vragen te stellen aan de Admiraal Kist, wiens inleiding ik met uitermate veel belangstelling heb gehoord.

Hij heeft gesproken over spreiding: een mooi begrip. Als een Amerikaan aan spreiding denkt, dan heeft hij de ruimte, als een Engelsman aan spreiding denkt, aan al die moors. Schotland, dan heeft die ook nog ruimte. Als de Rus aan spreiding denkt — ik ben er nooit geweest — maar ik denk, dat die ook de ruimte heeft. Wij Hollanders moeten dus aan spreiding denken.

Mijn vraag is aan de Admiraal Kist: als hij aan spreiding denkt, er over spreekt en maatregelen neemt voor spreiding of deze maatregelen wil bekijken of bespreken, denkt hij dan aan spreiding binnen Nederlandse grenzen voor de Nederlandse bevolking en zo ja, gelooft hij, dat het Nederlandse volk vertrouwen zal hebben in zulk een spreiding, m.a.w. zal men zo een uitdunning tot stand kunnen brengen, dat men zegt, ja dit is spreiden, nu voel ik mij lekker, nu voel ik mij zo, dat wij niet meer op een hoopje zitten. Ik ben een beetje sceptisch.

Punt twee en dat ligt voor mij eigenlijk belangrijker.

Mijnheer de Voorzitter, de Admiraal heeft vele maatregelen besproken, die nodig zijn in de civiele sector en hij heeft, en dat doet mij zoveel genoegen, de nadruk gelegd op de informering van de Nederlandse bevolking ter verhoging van het moreel. Haar zeggen wat er gebeurd is, wat er voorbereid is, waarom het gebeurd is, wat er mogelijk is. Inderdaad, dit is de eerste stap en een heel belangrijke stap. En tenslotte heeft hij gezegd: wij

staan in Nato-verband en dus staan wij niet alleen. Ook een belangrijke morele factor. Maar in 1940 stonden wij niet in Nato-verband en hadden wij toch veel bondgenoten en nu is mijn punt, waar ik naar toe ga dit: Wordt er overwogen bij de maatregelen van voorbereiding de internationale-politieke voorbereiding in deze zin, dat de Nederlandse regering voorziet in waarborgen, waarin zij gefaald heeft in 1940; dat men dus niet krachten inzet en offers brengt en naderhand afwacht wat er eigenlijk met je gebeurt, of zonder je gebeurt of dat het je helemaal niet gevraagd wordt om er bij te zijn en maar afwachten moet wat de grootmacht-bondgenoten na gewonnen strijd ten aanzien van de vrede beslissen; dus de politiekvoorbereiding ter versterking van waarborgen vóór de inzet.

Ik geloof, dat dit het moreel veel zal stutten wanneer het donkere beeld, dat de Admiraal ons zeer terecht heeft voorgehouden, werkelijkheid wordt, want wij moeten het ons duidelijk realiseren vóór het eens zover is. Ik dank U zeer, Mijnheer de Voorzitter.

De Heer D. M a l t a, Parlem. Red. Alg. Dagblad:

Ik kan zeer kort zijn, Mijnheer de Voorzitter, na wat een deskundige als de Heer Mijnlieff bij monde van de Heer Franke hier in het midden heeft gebracht.

In het bijzonder omtrent de zienswijze van de inleider over de doelstelling van de B.B., geloof ik, dat ik het beste doe — op de vraag, die ook ik aan de inleider had willen stellen — het antwoord in het repliek van de inleider af te wachten.

Ik mag dan met Uw verlof verder van het woord afzien. Ik dank U zeer.

Gep. Vice-Admiraal F. J. Kist:

Mijnheer de Voorzitter, ik wilde beginnen met mijn dank uit te spreken voor de aandacht, welke de heren aan wie ik mijn inleiding vooraf toezond, aan mijn voordracht hebben gewijd en voor de steun, welke de meeste van hen, die in discussie zijn gekomen mij hebben gegeven.

Alvorens ik de verschillende debaters afzonderlijk zal beantwoorden, zou ik gaarne een opmerking vooraf maken.

Verscheidene van de sprekers hebben kwesties aangeroerd, welke feitelijk buiten het onderwerp van mijn inleiding vallen, namelijk daar waar zij het hadden over de vergeldingswapens, de offensieve mogelijkheden van de Nato en over een prioriteitsregeling t.a.v. de militaire macht, de krijgsmachtdelen onderling en de civiele defensie.

Ik heb mij bepaald tot het geven van een prioriteitenregeling binnen de civiele sector.

Ik acht de opmerkingen van de verschillende sprekers een welkome aanvulling op mijn betoog, maar meen, dat ik er omdat zij feitelijk buiten het onderwerp van mijn voordracht vallen, niet nader op behoef in te gaan.

Mijnheer de Voorzitter, ik zou gaarne bij de beantwoording een iets andere volgorde nemen dan die, waarin de debaters zijn opgetreden en ik wilde beginnen met de Lt.-Kol. Brockmeyer, aangezien deze eigenlijk de enige is, die een afwijkend standpunt heeft ingenomen.

De Lt.-Kol. Brockmeyer wijst allereerst op de grote betekenis van de ver-

geldingswapens. Ik ben het daarmee volkomen eens, maar zal, zoals ik gezegd heb, daar niet verder op ingaan.

Hij vraagt mij of de civiele verdediging niet te veel aandacht krijgt en hij voelt er voor deze te verminderen ten dienste van de research, teneinde de luchtverdediging te perfectioneren. Ongetwijfeld ben ik van oordeel, dat een goede luchtverdediging een eerste eis is, maar ik geloof toch, dat wij de civiele verdediging zeker niet mogen verwaarlozen, tenzij het mogelijk zou zijn om een stalen gordijn — een echt stalen gordijn, niet een IJzeren Gordijn, zoals wij dat nu kennen, maar een echt stalen gordijn tot op 30 km hoogte en misschien later wanneer de ballistic missiles meer zijn geperfectioneerd nog tot veel groter hoogte, op te trekken. Anders geloof ik niet, dat er één luchtverdediging ooit waterdicht zal zijn en dat er dus altijd vliegtuigen door zullen kunnen komen. Het is juist het nieuwe in de situatie, waarvoor wij staan, dat een vliegtuig, dat er nu door komt niet — zoals vroeger — hinderlijk is, maar werkelijk grote rampen kan veroorzaken, wanneer men daar niet iets aan doet in de burgersector. Ik geloof, mijne Heren, dat het een misdaad tegenover de bevolking zou zijn om niet te zorgen voor een goede civiele verdedigingsvoorbereiding en ik geloof, dat ik als antwoord op de vraag van de Heer Broekmeyer kan geven: Ik ben volkomen met U eens, dat research en zuiver wetenschappelijk onderzoek zeer belangrijke factoren zijn en dat inderdaad zorgvuldig zal moeten afgewogen worden hoeveel wij daaraan moeten besteden in vergelijking met de civiele verdediging, met de militaire verdediging, met de landmacht, met de zeemacht en met voorbereidingen, bijv. voor het voeren van een langdurige oorlog. Het is een punt, dat wij zeker moeten meetellen, maar ik geloof niet — zeer beslist niet — dat wij daarvoor de maatregelen in de civiele sector mogen verwaarlozen. Het volk heeft recht op wat de Heer Jitta heeft genoemd „survival”. Het heeft er dus recht op, dat de Nederlandse Regering moeite doet om onder die omstandigheden zoveel mogelijk mensenlevens te redden. Dat zou ik willen antwoorden op de opmerking van de Heer Broekmeyer.

Wanneer ik dan de andere sprekers even na ga, dan zou ik graag vervolgen met de opmerkingen van de Heer Mijnlieff, omdat ook hij nog al ernstige bemerkingen op mijn betoeg heeft gemaakt.

De Heer Mijnlieff stelt, dat het niet gaat om een oorlog met robots te voeren, maar om aan de Nederlandse mens duidelijk te maken, waarom wij sterk moeten zijn en waarom wij offers moeten brengen.

Het is dus een voorlichtingskwestie. Mijne Heren, ik heb mijn taak hier vanavond zo opgevat, dat ik een probleem moest stellen. Wanneer ik voorlichting zou moeten geven aan het Nederlandse volk had ik bepaald niet de voordracht gehouden, die ik vanavond heb uitgesproken. Dat is een heel andere zaak. Ik heb wel degelijk de voorlichting genoemd als een uiterst belangrijk punt, maar wij moeten eerst het probleem stellen en weten wat wij willen en dan pas moeten wij aan het volk duidelijk maken waarom de maatregelen, die wij met ons verstand hebben gedacht, nodig zijn. Ik ben het met de Heer Mijnlieff dus eigenlijk helemaal niet oneens, ik ben daarentegen volkomen met hem eens, dat er een zeer belangrijke taak ligt en dat wij die vooral uit menselijk oogpunt moeten beschouwen en het volk zover te krijgen, dat men klaar is voor een oorlog.

Ik geloof ook, dat ik in mijn betoeg wel heb doen uitkomen, dat ik die menselijke factor niet verwaarloos. Ik heb gezegd o.a., dat wij iedere maat-

regel, die wij nemen moeten toetsen op zijn uitwerking in de moreelsector, dus de psychologische uitwerking van de maatregel moeten bekijken en dat het dikwijls zal kunnen voorkomen, dat men bepaalde maatregelen om die reden wijzigt of zelfs geheel achterwege laat of wat anders doet. Dit wat betreft de opmerking over de wijze, waarop ik de voordracht heb gehouden.

Dan heeft de Heer Mijnlieff zich afgevraagd waarom ik de nadruk toch zo leg op het bijstand verlenen door de civiele sector, door de burgers aan de militair en dat ik dit iets nieuws noem.

Mijnheer de Voorzitter, ik ben het volkomen eens met de Heer Mijnlieff, dat in de oorlogswet van 1899 en de conventie van 1907 is gesteld, dat de burgers diensten kunnen verrichten voor de militairen. Het was dan vrijwel altijd in de gevechtszone of vlak daarbij. Het nieuwe is misschien nu, dat het hele land onder dezelfde regels valt. Ik heb dit iets nieuws gevonden, men kan het ook niet nieuw noemen, maar hoe dan ook, ik geloof toch wel degelijk, dat de opzet van de civiele verdediging, zoals die was, niet speciaal gericht was op het dienen van de paraatheid van de militaire inrichtingen en meen in verband juist met het atoomgevaar, dat dit een uitermate belangrijke zaak wordt.

Of dit geheel nieuw is? Neen, men zou kunnen zeggen het militair gezag kon vroeger vorderen en diensten eisen, dat kan het nog. Maar ik heb juist gesteld, dat het nu niet de militair moest zijn, die het doet, niet het militair gezag, maar de civiele organisatie en dan kom ik vanzelf op het tweede punt van de Heer Mijnlieff, waarin hij het volstrekt oneens met mij is.

Dat is namelijk de kwestie, dat de militairen zouden moeten aangeven, welke objecten zodanig vitaal zijn voor de militaire paraatheid, dat, wanneer daar in de buurt schade ontstaat, prioriteit moet worden gegeven aan opruimwerkzaamheden ten dienste van die militaire objecten. Wanneer wij niet van te voren die objecten hebben aangewezen — wanneer dus de militaire leiding dit niet heeft gedaan — dan zal juist optreden waar de Heer Mijnlieff zo bang voor is, want dan zal ongetwijfeld het militair gezag ingrijpen en zeggen: dit heeft prioriteit. Ik wil dus — wat de Heer Mijnlieff later ook stelt, hij zei nl. tenzij U er mee bedoelt dat dit van te voren wordt geregeld — dat het inderdaad van te voren wordt geregeld.

De militaire leiding behoort aan te geven, welke objecten van groot belang zijn, daarbij zullen zij voorzichtig moeten zijn, omdat dit — zoals ik zei — dikwijls mensenlevens kan kosten en ook het economisch potentieel kan schaden. Ik zou echter willen zeggen, dat ook in de oorlog zelf en wanneer er wat gebeurt, ook een voortdurend contact zal moeten bestaan tussen de militaire bevelhebbers en de civiele uitvoerders van de civiele verdediging. Een voortdurend contact dus tussen de territoriale commandanten en de provinciale autoriteiten en de commandanten van de B.B., iets waar de Gen. Buurman van Vreeden op heeft gewezen dat absoluut noodzakelijk was en waar naar wordt gestreefd.

De Heer Mijnlieff heeft ook gesproken over het opbouwen van de bevelsorganisatie rond de B.B. Inderdaad is mijn bedoeling geweest, dat van het apparaat van de B.B. hulp zou worden gekregen en dat daarvan gebruik zou kunnen worden gemaakt. Geenszins is mijn bedoeling, dat de B.B.-Commandanten de totale civiele verdediging zouden moeten commanderen. Ik heb gesteld, dat, dat zou moeten geschieden, plaatselijk door de Burgemeester, in

groter verband door de Commissaris der Koningin en natuurlijk en vooral wat het organiseren betreft door de centrale civiele overheid.

Ik geloof dus eigenlijk, dat de Heer Mijnlieff en ik het wel eens zijn, ook op het punt waar hij het speciaal oneens met mij zei te zijn.

Dan kom ik aan de opmerkingen van de Generaal Buurman van Vreeden. Ik ben de Generaal uiteraard bijzonder dankbaar voor de krachtige steun, die hij aan mijn betoog heeft verleend. Er is dan ook eigenlijk weinig aanleiding voor mij om daar nog op in te gaan. Ik dank de Generaal voor de correctie, die hij mij geeft voor wat betreft het ophouden van de parallel met de militaire verdediging ingeval van snelle concentratie, omdat het ook voor militairen dikwijls nodig zal zijn om minder te verspreiden dan eigenlijk wel wenselijk zou zijn om weer vlug te kunnen concentreren.

Ook dank ik de Generaal voor zijn opmerking, dat de situatie hier in Nederland geheel anders ligt dan in Engeland. Ik had dan ook beter deze vergelijking met het Verenigd Koninkrijk achterwege kunnen laten, maar het had mij de laatste tijd nogal getroffen dat over dit punt nogal veel wordt gepubliceerd.

Ik ben blij en U in het bijzonder erkentelijk voor het feit, dat ook het commanderen in de civiele sector door U nog eens extra naar voren is gehaald, want dat is een belangrijk punt. Er moet werkelijk worden gecommandeerd.

Wat betreft de offensieve mogelijkheden waar de Generaal Buurman van Vreeden ook even over heeft gesproken, zou ik willen verwijzen naar wat ik bij het begin van mijn repliek zei: het ligt eigenlijk buiten het onderwerp wat ik vanavond heb mogen behandelen.

Dan kom ik bij de volgende debater, dat is de Heer Josephus Jitta. Ook de Heer Jitta kan ik niet anders dan dankbaar zijn voor de steun, die hij aan mijn betoog heeft gegeven. U zegt in grote lijnen, dat de preventie moet gaan voor de defensie en U beveelt dus aan directe assistentie aan de „deterrents“, aan de wapens voor de vergelding. Deze wapens hebben wij zelf niet en het zal dus hier moeten zijn, hulp aan de hulpmiddelen, die eventueel in ons land of in andere landen worden opgericht om deze wapens te kunnen gebruiken.

Dit is dus ook een zaak van kostenverdeling en prioriteit, die buiten de directe civiele verdediging om gaat.

De Heer Josephus Jitta heeft mij van te voren gezegd, dat hij daar iets over zou zeggen en ik geloof, dat dit ook weer een welkome aanvulling is van mijn betoog.

Wat betreft de preventieve werking van maatregelen in de andere vlakken, dus ook wat betreft de civiele verdediging, geloof ik toch, dat de Heer Jitta die enigszins onderschat. Ik geloof inderdaad, dat er wel degelijk een preventieve werking van uit zal gaan, wanneer duidelijk naar buiten blijkt, dat de Westerse wereld, in dit geval het Nederlandse volk, zich voorbereet op de oorlog, er maatregelen voor neemt en zich daarvoor offers getroost.

Ik heb enige tijd geleden in Leeuwarden gesproken en daar heb ik speciaal het punt naar voren gehaald van de preventieve werking, dus van de oorlogvoorkomende werking van de B.B. Ik geloof namelijk, dat, wanneer een groot aantal vrijwilligers zich opgeeft om in uitermate nare omstandigheden zeer gevaarlijk werk te doen, dat daaruit, juist omdat het voor een groot deel vrijwilligers zijn, duidelijk blijkt, dat het Nederlandse volk niet van plan is

zich te schikken naar de wil van de Russen. Daarom geloof ik wel degelijk, dat dat ook zijn waarde heeft bij de beoordeling in Moskou of men een oorlog zal riskeren, ja dan neen. Wanneer overal in de Westelijke wereld zou blijken, dat men zich behoorlijk prepareert op de oorlog en er klaar voor is, geloof ik inderdaad, dat het — hoewel niet zoveel als een waterstofbom op de vliegvelden in Amerika of Engeland — toch een punt is, waarmede men rekening zal houden.

Wat de punten van prioriteit betreft, die de Heer Jitta heeft aangegeven; deze kloppen vrijwel met mijn punten 1, 2 en 3.

Ik dank ook de Heer Jitta nog eens voor de nadruk, die hij heeft gelegd op de factoren, die schijnbaar afwijken van de rationele opzet en dat hij er nog eens op gewezen heeft, dat de factoren van moreel en die van financiële en politieke aard inderdaad volkomen reële factoren zijn. Dat is ongetwijfeld zo. Ik geloof, dat men goed doet de bekende maritieme strateeg Castex te volgen. Deze gaat uit van die factoren, welke inhaerent zijn aan strijd en daarmee komt hij tot een eerste benadering van het probleem van de strategie, daarna houdt hij rekening met wat hij noemt de „servitudes”, men zou kunnen zeggen de factoren, die niet inhaerent zijn aan vechten, die niet bij iedere strijd naar voren komen, maar die niettemin een bijzonder grote invloed op het verloop van de strijd hebben. Dit zijn bijv. deze factoren van moreel en dat zijn financiële factoren en dat zijn politieke factoren, maar dat zijn reële factoren, die de strategie moeten bepalen. Ik dank de Heer Jitta dat hij daarop nog eens speciaal heeft gewezen.

Dan kom ik aan de Kolonel d'Engelbronner en ik dank U zeer, dat U mij er niet van verdenkt, dat ik tegenstellingen tussen de krijgsmachtonderdelen of tussen de militaire of civiele verdediging wil stimuleren. Dat is geenszins mijn bedoeling en ik geloof ook, dat uit mijn betoog wel blijkt, dat ik de militaire verdediging zeker niet verwaarloos, want ik wil juist de civiele verdediging voor een deel in dienst stellen van het militair bedrijf.

Mijne Heren, het komt bij de Kolonel d'Engelbronner ook weer daarop neer, dat men zou kunnen denken, het één is van belang en het andere is niet van belang. Het is mogelijk dat het komt, omdat ik zo lang al bij een onderwijsinstelling ben, maar ik kan de verleiding niet weerstaan om een ogenblik theorie te geven over het bekende beginsel van economie van krachten.

De economie van krachten is een goede verdeling d.w.z. dat men daár sterk is waar men het zwaartepunt wil leggen en dat men zo zwak mogelijk is op de bijtonelen, maar niet té zwak. Want als men te zwak is, dan wordt een ander even belangrijk element in de krijgskunde, het element veiligheid, over het hoofd gezien en ik geloof, dat wij daarvoor moeten waken. Het blijft dus steeds een tasten en men kan verkeerd tasten, dat is ongetwijfeld waar, maar het alles op één kaart zetten en de rest verwaarlozen heeft — geloof ik — nooit geleid tot succes.

Dan kom ik tot de vraag van de Heer Mackay. De Heer Mackay vraagt mij eerst of ik geloof in spreiding binnen de Nederlandse grenzen en of het Nederlandse volk vertrouwen zou kunnen hebben in een dergelijke spreiding.

Ik ben met de Heer Mackay volkomen eens, dat spreiding in ons land een buitengewoon lastig probleem is, maar ik meen, dat het op het hoofd krijgen van een atoombom ook niet prettig is en ik geloof, dat wij die spreiding

dan ook zo moeten zien, dat de mensen de gelegenheid krijgen en eventueel dat zij gestuurd worden, vande plek, waar zij wonen als op die plaatsen inderdaad het gevaar waarschijnlijk zeer groot zal zijn, naar plaatsen in de omgeving. Wanneer men dan de mensen onderbrengt op de manier — zal ik maar zeggen — zoals dat in de Indische kampen gebeurde, dus niet, zoals wij dat vroeger dachten met een evacuatie, waar ieder gezin nog een kamer mocht hebben en het gezin bij elkaar kon blijven en dergelijke, dan zie ik daartoe de mogelijkheid. Het is mijns inziens beter te overleven met zijn twintigen in een hok, dan dood te gaan door een atoombom en ik geloof, dat op deze wijze wel degelijk verspreiding mogelijk is.

Het is een hele organisatie en de mensen zullen het niet prettig vinden, maar ik geloof toch inderdaad, dat wanneer er atoombommen gaan vallen, dat men dolblij zal zijn op een km of 10 of 15 van de grote stad in een stal met z'n twintigen of met zijn vijftigen te zijn ondergebracht.

Ik geloof, dat U het zo moet zien, dit is mijn bedoeling met spreiding en ik geloof, dat dit voor bepaalde centra en voor bepaalde gevaaraantrekkende plaatsen wel degelijk uitvoerbaar zal zijn. Dit wat verspreiding betreft.

De tweede vraag van de Heer Mackay. Ja dat is een vraag, die geheel buiten mijn onderwerp valt. Of er politieke waarborgen zijn of dat er voor gezorgd is in het politieke vlak, dat de Nederlandse Regering waarborgen heeft dat wij zullen worden geholpen en gesteund. Ja, ik zou haast zeggen, U heeft in het Nato-verdrag een waarborg. Wanneer er een aanval komt, dan zullen de anderen helpen. Ik weet wel, dat dit verdrag geen automatisme kent, maar ik maak mij toch sterk, dat wanneer er een aanval hier komt, dat inderdaad de Navo-partners zullen meedoen en dat inderdaad de strategische luchtmachten zullen opstijgen.

Overigens geloof ik, dat ik hier niet verder op in kan gaan, want dit is bepaald een geheel ander onderwerp, dan ik vanavond zou behandelen.

Ik hoop hiermede de verschillende sprekers naar genoegen te hebben beantwoord.

Ik zou misschien toch nog een enkele opmerking mogen maken, want het heeft mij getroffen, dat er geen enkele reactie is gekomen op het eind van mijn voordracht, waar ik wees op de medeverantwoordelijkheid van alle vrije mensen voor het behoud van de vrede. Ik hoop hieruit te mogen afleiden, dat ieder van de hier aanwezigen het hiermede eens is en ik hoop, dat deze inleiding er toe zal bijdragen, dat ieder in eigen kring, in eigen werk en vooral tegenover ondergeschikten, die verantwoordelijkheid duidelijk naar voren zal brengen, want het is m.i. zo, dat de kracht van de vrije wereld geput moet worden uit het feit, dat deze wereld is een gemeenschap van vrije mensen die een eigen verantwoordelijkheid dragen voor het eigen leven en voor de gemeenschap. Wij zullen allen moeten voorkomen, dat in onze wereld het individu niet tot zijn recht komt. Wij moeten allen bevorderen, dat de mens, waarmee wij te maken hebben als mens tot zijn recht komt.

Dit Mijnheer de Voorzitter is mijns inziens de kern waarom het gehele probleem van de verdediging moet worden opgebouwd. Ik dank U zeer.

De Voorzitter:

Admiraal, ik mag U wel namens alle aanwezigen hartelijk danken voor hetgeen U ons hedenavond hebt geschonken. Het krachtig applaus en buiten-

dien de grote deelname aan de gedachtenwisseling hebben U wel aangetoond, met welk een belangstelling Uw doorwrochte rede is aangehoord.

Ik mag tevens in deze dank wel betrekken de heren, die aan het debat hebben deelgenomen en, zoals ook de Admiraal heeft onderstreept, op verschillende punten tot aanvulling van het gegevene hebben bijgedragen.

Als ik van de wijze, waarop U het zeer belangrijke vraagstuk van hedenavond hebt naar voren gebracht, nog iets mag opmerken, dan zou ik willen zeggen, dat deze gedachte bij mij op kwam: er zijn mensen, natuurlijk niet in onze Vereniging, die er in slagen om een eenvoudig vraagstuk op moeilijke wijze voor te dragen, maar de grote verdienste van Uw voordracht was, dat U er in geslaagd bent een bijzonder moeilijk onderwerp op een eenvoudige en de grote lijnen aantonende wijze aan ons uiteen te zetten.

Het onderwerp zelf, wat ons hedenavond heeft bezig gehouden, is er wel één van beklemmende ernst. De voordrachten die wij hier horen, hebben altijd een ernstige achtergrond, omdat zij toch alle de achtergrond hebben van de oorlog en de tijden, waarin oorlog niet als een ernstige zaak werd beschouwd, liggen enige generaties achter ons.

De voordracht van hedenavond draagt dit stempel wel heel in het bijzonder en ik geloof, dat — ik wil niet zeggen de morele rechtvaardiging, maar de morele noodzaak — voor een vereniging als de onze zich desondanks met een dergelijk beklemmend onderwerp bezig te houden, niet beter kan worden aangetoond dan door wat U zojuist aan het slot van het antwoord aan de debaters in het midden hebt gebracht. Ik zou daar dan ook niets aan willen toevoegen.

Als ik dan nog een enkel woord mag zeggen, dan is dat zeker niet om U verder aan te vullen, maar om nog eens het grote belang in het licht te stellen, dat hedenavond — ik geloof voor het eerst in Nederland — in de volle openbaarheid is gebracht en morgen door de pers en verder in extense over enkele weken door ons orgaan zal worden verspreid, een onderwerp, dat langzaam is gerijpt en dat nog zeker niet in het algemeen bewustzijn van de Nederlandse bevolking leeft, nl. het probleem van de civiele verdediging in haar volle omvang.

Het heeft enige tijd geduurd voor een onderdeel daarvan, het probleem van de B.B., de burgerlijke bescherming, in ons land is doorgedrongen en men langzamerhand daar enig begrip voor heeft gekregen. Zulks hoewel dat denkbeeld al in de vorige oorlog is begonnen te leven. Al vóór de vorige oorlog zelfs is men met zeer eenvoudige maatregelen op dit gebied begonnen en langzamerhand heeft dat doorgewerkt en is de B.B. meer, maar toch zeker nog niet voldoende, tot gemeen goed van onze bevolking geworden. Dat deze burgerlijke bescherming slechts een onderdeel, zij het een zeer belangrijk onderdeel is van de civiele verdediging als geheel en dat de totale verdediging tegenwoordig bestaat uit de twee componenten, de civiele verdediging en de militaire verdediging, wordt echter noch hier, noch in de andere continentale Natolanden beseft. Bij de eerste cursus van het Nato Defence College is door de Admiraal Lemmonier en ik meen al voor hem ook in de zelfde geest door de Generaal Eisenhower, toen nog Saceur, gezegd, dat de totale verdediging niet bestaat uit de som van deze beide, maar uit het produkt, m.a.w. wanneer één van de twee nul is, dan is het geheel nul.

Ik geloof dat deze uitspraak voldoende het belang hiervan onderstreept, al kan men natuurlijk van mening verschillen, hoe groot het één en hoe

groot het ander moet zijn, welk onderwerp in het raam van deze avond ook is aangeroerd. Ik zie dus als het grote belang van deze avond, dat hier een probleem in openbaarheid is gebracht, dat langzamerhand is gerijpt en dat zeker op het ogenblik rijp genoeg is en ook klemmend genoeg is om voor het Nederlandse volk naar buiten te worden uitgedragen en dan kan ik alleen maar met U allen dankbaar zijn, dat dit op een zo voortreffelijke wijze is gedaan.

Hier in Nederland begrip voor te wekken, moet toch zeker mogelijk zijn als wij een ogenblik denken aan de mei-dagen van 1940 toen de rechtstreekse aanleiding — ik zeg niet de oorzaak — van het beëindigen van de Nederlandse weerstand, na een strijd van vijf dagen, is geweest de bedreiging, geuit en ook ten dele uitgevoerd tegenover de civiele bevolking van Rotterdam en Utrecht. Wanneer wij dan in dit verband ook nog bedenken dat de Nederlandse regering en dit is natuurlijk geen verwijt, want men had in deze zaken niet de ervaring, die wij op het ogenblik hebben, allerlei voorraden had opgeslagen voor een oorlog op lange termijn, die toen over de grenzen zijn afgevoerd, dan bewijst dit wel het belang van de civiele verdediging.

Ik geloof, dat met deze les, die wij allen gehad hebben, voor ogen, men zeker bij de Nederlandse bevolking begrip kan wekken voor het probleem, dat hedenavond is aangeroerd en dit begrip moet uiteraard worden gezien tegen de achtergrond van de grote waarden waarom het gaat en die door de Admiraal in het slot van zijn rede zo treffend zijn uiteengezet. Ik wil dus eindigen met de hoop uit te spreken, dat deze avond er toe zal bijdragen, dat de civiele verdediging tot verdere ontwikkeling komt en in het Nederlandse volk meer en meer gaat leven en dat vooral in de leidinggevende kringen van het Nederlandse volk meer begrip komt dan nog tot op het ogenblik bestaat, voor de grote verantwoordelijkheid, die in dat opzicht tegenover de Nederlandse bevolking bestaat.

Ik wil hiermede eindigen en dank U nogmaals hartelijk voor hetgeen U hedenavond hebt gegeven.

Ik sluit hiermede onder dank voor Uw aanwezigheid deze bijeenkomst.

STELLINGEN

1. In tegenstelling tot wat vroeger het geval was, zouden de atoomwapens mogelijk kunnen maken, dat reeds in de aanvang van de oorlog, bij *intacte militaire verdediging* de beslissing zou worden bevochten door uitschakelen van de civiele sector.
2. De eis ten koste van alles de paraatheid van de militaire verdediging tegen atoombomaanvallen te handhaven, zal op de taak in de civiele sector een overwegende invloed moeten hebben.
3. Het karakter van de strijd in de civiele sector zal moeten worden gekenmerkt door een tijdige verspreiding, vooral van personen, vóór de atoombomaanval en snel concentreren van rampbestrijdingsformaties en herstploegen na de aanval.
4. De civiele gezagsdragers zijn de aangewezen commandanten van de civiele verdediging. Een sterk gedecentraliseerde bestuursvoering moet mogelijk zijn.
5. Daar paraatheid in de civiele sector even noodzakelijk is als in de militaire sector en militaire en civiele verdediging tezamen steeds meer één verdediging gaan vormen, zal civiele mobilisatie noodzakelijk zijn en niet achter mogen lopen op de militaire mobilisatie.
6. Een parate civiele verdediging kan een belangrijke bijdrage vormen aan het doel van de westerse wereld oorlog te voorkomen.
7. Bij het — in verband met financiële mogelijkheden waarschijnlijk noodzakelijke — vaststellen van prioriteiten voor het treffen van voorbereidingen voor de civiele verdediging, zal naar het voorkomt onderstaande volgorde in acht moeten worden genomen.
 - a) maatregelen, welke het handhaven van de paraatheid van de militaire verdediging dienen;
 - b) maatregelen, welke de bescherming van de bevolking in de eerste oorlogsfase dienen;
 - c) maatregelen, welke het mogelijk moeten maken de oorlog lang vol te houden.
8. In de civiele verdedigingsvoorbereiding moet een zeer hoge waarde worden toegekend aan het opvoeren van de morele weerbaarheid, daar wanneer de wil tot verdediging niet bij het volk bestaat, niet verwacht kan worden, dat de nodige materiële en persoonlijke offers zullen worden gebracht, noch bij de opbouw van de defensie, noch in de strijd zelf.

MEDEDELINGEN VAN HUISHOUDELIJKE AARD

NIEUWE LEDEN

Nederland

's-Gravenhage: D. A. N. Margadant, Lt. Kolonel T.D.; W. Lotsy, Lt. ter Zee S.D. 1e kl.;
 J. J. van Raamsdonk, Kap. K. Lu.
 Amersfoort: A. G. Reeders, res. 2e Lt.; J. H. M. W. van den Hoven, res. 2e Lt.
 Amsterdam: J. W. van Nes, res. 2e Lt.; W. F. Sprink, Kap. der Intendance.
 Den Andel: K. Berghuis, resp. 2e Lt. A.A.T.
 Assen: L. Th. Valkenhoff, Kap. Gnk. Tr.
 Den Bosch: C. C. Peters, res. Kapitein.
 Breda: G. L. Kroese, res. 2e Lt.; E. H. Stol, Cadet Serg. Inf.; R. Bamberg, 1e Lt. T.D.;
 J. Koch, 1e Lt. T.D.
 Delft: Bibliotheek der Technische Hogeschool.
 Enschede: P. W. M. van Veen, res. 2e Lt. A.A.T.
 Groningen: G. H. van Dijken, res. 2e Lt.
 Harderwijk: W. F. Schnerr, Lt. Kolonel.
 Den Helder: A. D. van Leeuwen, Lt. ter Zee I Adm.; R. van den Hoven, Sergeant-Adelborst
 der Mariniers; R. W. Souwerbren, J. C. Dekker, J. H. Veldman, J. P. G. Paes, allen Sergt.
 Adelborst zeedienst; A. Turkesteen, H. C. de Roode, J. C. Bindels, allen Korp. Adelb. der
 Mariniers; A. G. Ringenaldus, H. G. v. d. Brink, T. Nolles, Th. F. van Hees, W. Kayzer,
 M. A. Verhaar, allen matroos-Adelborst der Mariniers.
 Maarn: W. J. P. van Notten, t. res. 2e Lt.
 Maastricht: J. J. de Meyer, Sergeant.
 Nunspeet: J. M. A. Theelen, Kap. A.A.T.; J. S. Huberts, res. Kap. A.A.T.
 Nijmegen: J. B. Voltman, res. Kap. K. Lu.; P. H. W. G. Kessels, Vdrg. K. Lu.; T. J. Tem-
 pel, Vdrg. K. Lu.; J. Mulder, Sergeant.
 Smilde: J. Naber, 1e Lt. T.D.
 Slochteren (Gr.): G. A. Vermeer, 2e Lt.
 Steenwijk: D. Meijer, 1e Lt. Art.
 Voorburg: Drs. M. W. J. M. Broekmeyer, Lt. Kol. Wnr. K. Lu.
 Zeist: K. de Boer, Kap. K. Lu.

Buitenland

Indonesië

Djakarta: Pembrinbing, 36 abonnementen.

Duitsland

A. A. Gruyters, 1e Lt. K. Lu. H.Q. 2 Group B.A.O.R. 39.

Frankrijk

F. M. F. Claassen, Lt. Kol. Gen. Staf A.L.F.C.E.

De contributie voor het boekjaar 1955—1956 (1 Oct. 1955—30 Sept. 1956) is vast-
 gesteld op f 10,—. De leden, die zulks nog niet gedaan hebben, wordt verzocht hun con-
 tributie wel te willen storten op postrekening 78828 van de Vereniging ter beoefening van
 de Krijgswetenschap, Den Haag.

Aflev. I en II van het orgaan zijn aan de leden verzonden.

Het Bestuur van de Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap is thans als volgt
 samengesteld: M. R. H. Calmeyer, Lt.-Gen. G.S. b.d., Voorzitter; D. A. van Hilten, Lt.-Gen.
 t. b.d., Redacteur Orgaan en W.J.; J. H. Couzy, Luit.-Generaal der Art.; H. Schaper,
 Generaal-majoor-vlieger K.Lu.; J. M. van Olm, Schout-bij-nacht-vlieger; J. J. de Wolf, Bri-
 gade-Generaal der Genie b.d.; Mr. F. R. Mijnlicff, Directeur-generaal voor de Openbare Orde
 en Veiligheid; L. Brouwer, Commandeur; A. L. van den Berge, Brigade-Generaal G.S.; E. J.
 C. van Hooitegem, Kolonel G.S.; E. D. d'Engelbranner, Kolonel G.S.; D. Berlijn, Lt.-Kolonel-
 vlieger-waarnemer; J. P. Boots, Res. Kolonel t. b.d.; Secretaris-Penningmeester, van Alkemade-
 laan 215, 's-Gravenhage, telefoon 774621.

Geeft bij adresverandering kennis aan de Secretaris-Penningmeester,
 van Alkemadelaan 215, 's-Gravenhage
 en vergeet vooral niet ons een nieuw lid op te geven

De Redactie vestigt er de aandacht op, dat als nieuw militair periodiek is
verschenen

DE INTENDANCE

maandblad van de

Vereniging van Officieren der Intendance

Redactie: Het Dagelijks Bestuur.

Redactie-Secretaris: Majoor *H. W. Zoomers*, Spotvogellaan 49a, 's-Gravenhage.

Administratie: Postbus 27, Culemborg. Tel. K 3450 - 315.

„*De Intendance*” verschijnt in de eerste week van de maand.

Abonnementen voor niet-leden f 6,— per jaar.

Kopij voor het eerstvolgende nummer dient vóór de 10e van de maand bij de Redactie-Secretaris binnen te zijn.

Tekst zo mogelijk getypt op één zijde van het papier en met ruime marges.

Tekeningen in zwarte inkt op wit papier, z.m. op apart vel. Men gelieve rekening te houden met evt. verkleining en de schaal of maten z.n. te vermelden.

Foto s: een afdruk is voldoende, mits deze scherp en zwart-glanzend is.

„*De Intendance*” wordt gedrukt en uitgegeven door: *A. T. Verschoor & Zoon*
te Culemborg.

Teha

RADIATOREN en KETELS
voor **CENTRALE VERWARMING**

J. B. van HEIJST en Zonen N.V. DEN HAAG

AKTIEBOLAGET BOFORS
A.B. BOFORS-NOBELKRUT
A.B. NORMA PROJEKTILFABRIK

ZWEDEN

TAVARO S.A.

ZWITSERLAND

SAN GIORGIO

ITALIE

ARTILLERIE
MUNITIE
SPRINGSTOFFEN
UURWERKBUIZEN
OPTIEK

VERTEGENWOORDIGERS:

VAN REES & GREVE

PARKSTRAAT 69 - GRAVENHAGE

TELEFOON 112612-180392

ELHART